



Mart Normet

Raadiomaastik ja uudised. Eesti ja Euroopa

18.–24. aprillini 1999 toimus Tartu-suuruses Itaalia linnas Perugias projekti Euroreporter '99 raames raadioajakirjandusele spetsialiseerunud üliõpilaste *workshop Euroradio Landscape*, korraldajaks EJTA (*European Journalism Training Association*).

Üliõpilasi oli üheksast riigist: Belglast, Eestist, Hispaaniast (Katalooniast), Hollandist, Inglismaalt, Itaaliast, Rootsist, Saksamaalt ja Slovakkias. Eestit esindasid Tartu ülikooli tudengid Epp Ehand ja Mart Normet.

Igal osavõtval koolil tuli koostada raport oma maa raadiomaastiku kohta. Üldise loomustuse kõrval oli väga oluline roll uudistel, mida analüüsisime nii sisu, vormi kui staatuse poolest raadioprogrammi kontekstis.

Maarja Lõhmuse juhendamisel lindistas ja kuulas seitsmeliikmeline töögrupp nädalate vältel mitmete Eesti raadiojaamade programmi, eelkõige uudiseid. Lisaks oma tähelepanekutele usutlesime raporti tarvis raadiojaamade uudistetoimetajaid, programmijuhte ja turundusjuhte nii avalik-õiguslikust kui erameediast. Töögruppi kuulusid peale eelpoolnimetatute veel Enno-Gerrit Link, Andri Maimets, Maia Möller, Henrik Roonemaa ja Erle Rudi.

Järgnev artikkel koosneb neljast osast:

- 1) Eesti raadiomaastiku ülevaade;
- 2) sissevaade Eesti raadio uudispilti;
- 3) Eesti ja Euroopa raadiomaastiku võrdlus;
- 4) intervjuud oluliste tegijatega Eesti raadioajakirjanduses.

Kaks esimest punkti põhinevad EJTAle esitatud raportil, kuid on kohandatud Eesti lugejale.

1. Eesti raadiomaastiku ülevaade

Raadiojaamade lühiiseloostus

Eestis tegutses uurimisperioodil (märts-aprill 1999) 35 raadiojaama:

*4 (ja pool) üleritgillist avalik-õiguslikku jaama (Vikerraadio, Raadio 2, Klassikaraadio, Raadio 4, Raadio Tallinn).

*10 kohalikku jaama, mis põhinesid Eesti kapitalil (Ring, Ruut, Kaguraadio, Valga Raadio, Kuma, Raadio Tartu, Kadi Raadio, Vali Raadio, Russkoje Radio, BGR 108);

*7 kohalikku jaama, mis põhinesid nii Eesti kui välismaisel kapitalil (100 FM, 100 FM Narva, Eeva, Kuku, Mulgi Kuku, Järva Kuku, Tartu Kuku);

*3 kohalikku jaama, mis põhinesid välismaisel kapitalil (Tallinna Pereraadio, Tartu Pereraadio, Raadio7);

*5 regionaalset jaama, mis põhinesid Eesti kapitalil (Viru Raadio, Saaremaa Raadio, Nõmme Raadio, Sky, Sky Plus);

*2 regionaalset jaama, mis põhinesid välismaa kapitalil (Easy FM, Kuressaare Pereraadio);

*1 regionaalne jaam, mis põhines Eesti ja välismaisel kapitalil (Uuno);

*1 üle-riigiline jaam, mis põhines nii Eesti kui välismaisel kapitalil (Elmar);

*1 üle-riigiline jaam, mis põhines välismaisel kapitalil (V6);

Kõik raadiojaamad, välja arvatud Raadio Vali ja Saaremaa Raadio, edastasid programmi ööpäevaringselt. Enamus jaamadest elatus reklaamist. Eranditeks kristlikud Pereraadiod Tartus, Tallinnas ja Kuressaares, mida finantseeriti annetustest; maailma ainus 24h *blue grass* muusikat mängivat Blue Grass Roots raadio, mida majandab raadiofanaatik Jaanus Väinu oma vahenditest; kaks avalik-õiguslikku jaama (Vikerraadio ja Klassikaraadio), mis elavad riigteelarvest riigteelarveni.

Kahte liiki raadiojaamad

Raporti eesmärki silmas pidades jagasime raadiojaamad uudistele või muusikale orienteeritud jaamadeks printsibi alusel, et muusikale orienteeritud jaamad edastasid ainult lühiauudiseid. Uudistele orienteeritud jaamad – lokaalsed raadiojaamad, Kuku, Vikerraadio ja Raadio 4 – programmis olid olulisel kohal ka uudistesaadet ja aktuaalseid teemasid käsitlevad saated (*current affairs*). Raadio 2 ja Klassikaraadio olid erandlikud muusikale orienteeritud jaamad, milles esinesid ka pikemad uudised, Raadio 2s ka arutlussaadet.

2. Eesti raadiouudised

Lühiuudised ja uudistesaated

Muusikale orienteeritud jaamades olid lühiuudised tavaliselt 2-3 minutit pikad (mitte üle 5 minuti) taustmuusikaga uudisteblokid täistundidel või pooltundidel. Uudistele orienteeritud jaamades kasutati taustmuusikat vähem, harilikult uudiste pealkirjade ja ilmateate taustaks. Samuti olid lühiuudised neis jaamades mõnevõrra pikemad – umbes 5 minutit.

Lühiuudiseid luges tavaliselt uudistetoimetaja otse eetrisse. Erandiks oli raadiojaam V6, kus uudisblokk loeti paar minutit enne eetrisse andmist linti. Helilõike, intervjuusid ega reporterite uudislugusid lühiuudistes ei kasutatud. Vormiline liigendus puudus, algust ja lõppu markeerisid kõllid. Ilmateadet ja liiklusteateid luges harilikult DJ või saatejuht.

Uudistesaated olid 10-30 minutit pikad ja neid viis läbi üks kuni kolm uudistetoimetajat. Erinevalt lühiuudistest iseloomustas uudistesaateid reeglina helipildi mitmekesisus – kasutatud oli helilõike, intervjuusid ja reporterite uudislugusid.

Tavaline praktika oli uudiste pealkirjade lugemine muusika taustale uudistesaate alguses. Kõlle kasutati saate alguses ja lõpus ning liigenduselemendina saate sees.

Uudistele orienteeritud jaamad

Uudistesaadete rohkuse ja mahukuse kõrval oli nende jaamade puhul taiseks iseloomulikuks tunnuseks uudisreporterite ja korrespondentide olemasolu. Eesti Raadiol olid korrespondendid erinevate Eesti linnade kõrval ka Euroopas (Brüssel, London, Moskva, Peterburg, Riia, Jeruusalemm), USAs (Washington) ja Austraalias. Kukul olid korrespondendid Eestis, Euroopas ja USAs. Lokaaljaamadel olid kohalikud reporterid.

Avalik-õiguslikku Eesti Raadiot ja erakanaleid eristas korrespondentide kasutamise puhul aga asjaolu, et erajaamades anti lülitused reeglina eetrisse otse, Eesti Raadios tavaliselt lülist. Eesti Raadio uudistetoimetuse juhataja Uku Toom põhjendas seda tehniliste vajadustega: saab kärpida ja helikvaliteedi eest vastutada.

Vikerraadio, Klassikaraadio, Raadio 4 ja Kuku kannavad üle ka rahvusvahelisi programme (Vaba Euroopa, Ameerika Hää, Deutsche Welle).

Uudisteraadio

1998. aastal loodud Uudisteraadio püüdis areneda 24-tunniseks uudistekanaliks ja uudisteagentuuriks samal ajal. Tippphetkel töötas seal 40 inimest.

"Alguses tegutsesime ka infoagentuurina, oma uudised panime kirjalikult kohe Internetti üles, sellega tegeles omaette inimene ja olime reeglina infoagentuuridest kiiremad, sest neil võttis toimetamine rohkem aega. Eesmärk oli tulevikus hakata paralleelselt infoagentuuriks ja raadioks," ütles Uudisteraadio programmidirektor Mart Pukk.

Tema sõnul katsetas Uudisteraadio Eestis enneolematut süsteemi – ajakirjanikud töötasid saatejuhi heaks: *"Oli saatejuht ja back office. Back office koosnes kolmest inimesest päevas, kes leppisid kokku intervjuud ja koostasid päevaplaani. Saatejuht pidi lihtsalt kursis olema ja küsima."*

Vestlustes erinevate raadiojaamade uudistetoimetajatega taandus programmi kvaliteedi parandamise võimalikkus sageli rahale – kui seda vaid rohkem oleks. Uudisteraadiot finantsprobleemid ei piiranud. *"Kuni detsembrini oli niimoodi, et ainult näita näpuga. Ilus asi hakkas meeldima, ütled, et on vaja ja kohe said... Oli nagu muinasjutt," kirjeldab Mart Pukk.*

Samas ei olnud Uudisteraadios peaaegu üldse reklaami. *"Oli fiktiivne reklaam: oma tuttavate poliitiline reklaam. Ja siis veel Sky [meediakorpratsioon Sky Media – toim.] bartertehingud. Minu küsimusele, miks reklaami ei ole, vastati, et seda raadiot pole võimalik müüa. Reklaamiosakond ja raamatupidamine käis kõik Sky kaudu," rääkis Mart Pukk.*

1999. aasta märtsis jaam suleti. Näib, et peamiseks põhjuseks polnud kuulajate puudus, vaid omanikepoolse huvi puudus. Igatahes oli Uudisteraadio märkimisväärt katse mitmekesistada raadiomaastikku ja pakkuda konkurentsi uudisteagentuuridele.

"Peamine konkurent oli Kuku, kellelt me oleksime enamuse kuulajaid aastaga ära võtnud," sõnas Mart Pukk.

Uudiste tüpoloogia ja uudiste järjestus

Lühituudised võib jagada üldisteks ja temaatilisteks (sport, kohalikud uudised, liiklus, ilm, majandus, teadus, muusika, arvutid, ajaleheülevaated). Uudiseid luges reeglina uudistetoimetaja. Easy FMis erandlikult DJ. Teistes jaamades luges DJ või saatejuht harilikult ilmateadet ja liiklusuudiseid.

Lühiuudised ja uudistesasaated on tavaliselt struktureeritud uudislugude geograafilise mastaabi alusel. Esimesena esitatakse tavaliselt Eesti uudised, siis välisuudised. Mõnikord järgneb välisuudistele veel vähemtähtsate Eesti uudiste blokk. Lõpus on tavaliselt bületääni temaatiline osa (ilmateade) või iseseisev temaatiline lühiuudis.

Struktuur on siiski paindlik. Näiteks tõusid uurimisperioodil tihti esiuudisteks Kosovo uudised.

Kuku raadio toimetaja Erki Berendsi sõnul on Kuku uudisteblokkis kõik uudised tähtsuse järjekorras. *"Isegi Eesti-välismaa võib vaheldumisi lugeda, tähtsam enne,"* täpsustas ta.

Eesti Raadio uudistetoimetuse peatoimetaja Uku Toomi sõnul ei ole nende uudistesaaatel kindlat ülesehitust. *"On kindlad prioriteedid, mitte kindel ülesehitus. Harilik prioriteet - Eesti uudis on ees, aga kui välisuudised on tähtsamad, lükkab see järjekorra sassi. Ise otsustame, mis on kõige olulisem. Pikkadel saadetel on traditsiooniliselt regionaaluudised lõpus, "Päevakajal" on kultuuriteema harilikult lõpus, kui ta pole mingi eriti lõv asi,"* ütles Uku Toom.

Mart Puki sõnul olid Uudisteraadios esmajärjekorras eetris ikkagi siseuudised, siis välisuudised olulisuse järjekorras. *"Olulisust hindas uudistetoimetaja, lähtudes selle raadio mõttest. Näiteks võiks uudiste järjekord olla selline: kaheksa last said liiklusõnnetuses surma, pensioneid alandatakse, valitsus pannakse kokku, Hansapank läks pankrotti. Ette läheb selline uudis, mis kutsus kuulama,"* selgitas Mart Pukk.

Uku Toom järjestaks Puki poolt pakutud uudised järgnevalt: *"Pensionid ja valitsus tegelikult välistavad üksteise... Valitsus oleks kõige esimene ja pension kõige viimane, sest selle mõju on tulevikus. Oleneb, kas Hansapanga pankrotist on varem midagi teada, et see võib tulla. Võibolla oleks see isegi valitsusest ees. Aga kõik nad ei saa tulla kell pool kaheksa! Lasteuudis oleks üks viimaseid siiski. Ta muudab asju ju ainult teatud kindla inimgrupi jaoks."*

Uudiste aeg

Uudised algasid tavaliselt täis- või pooltunnil. Raadios Eeva aga umbes pooltunnil, kusjuures Eevas ei katkestatud uudiste pärast muusikapala, vaid mängiti see lõpuni.

Ilmateade ja liiklusteated esinesid programmis tihti kindlalt fikseerimata ajal (nt poole tunni jooksul).

Kahes raadiojaamas (Uuno, Sky Plus) algasid uudistebüleetäänid kolm minutit enne täistundi. Sky Plusis põhjendati

uudiste sellist ajastust sooviga anda kuulajatele võimalus uudiseid vältida: kui nende jaamas on uudised, siis teistelt kanalitelt saab samal ajal enamasti muusikat kuulata ja vastupidi. Uuno idee oli aga vastupidine: kui inimene kuuleb nende kanalilt midagi huvitavat, saab ta otsida lisainformatsiooni Kuku täistunniuudistest. Need seletused illustreerivad kahte erinevat suhtumist uudistesse: uudised kui raadioprogrammi tingimata vajalik osa, ja uudised kui midagi tarbetut, mida tehakse ainult uudiseid nõudva ringhäälinguseaduse pärast.

Allikad

Väitega, et Eestis teevad raadiouudiseid teabeagentuurid, olid enam-vähem nõus kõik küsitletud toimetajad. Raadio Tartu toimetajad toonitasid ka isikliku kartoteegi olulisust, mis sisaldab aastate jooksul kogunenud märkmeid ja sidemeid. Ka teised toimetajad toonitasid isiklike kontaktide tähtsust.

Lisaks on raadiotele infoallikateks pressimaterjalid ettevõtetest ja organisatsioonidest. Harva ka raadiokuulajad.

Keegi ei nimetanud uudiste allikatena ajalehti, kuigi raadiojaamade kuulamine näitas, et eriti hommikuti pärinesid paljud uudised ajalehtedest, eriti kommertsraadiotes. Eesti Raadio uudistepealiku Uku Toomi sõnul ei anna lehed mitte niivõrd infot, kui ideesid.

Uudiskriteeriumid

Uudistetoimetajad nimetasid uudiskriteeriumidena tähtsust, sotsiaalset mõju, mõju sihtauditooriumile, prominent-sust, aktuaalsust, kasulikkust, huvitavust ja xokeerivust. Igale juhul tundub uudiste valik paljudel juhtudel intuiitivne. Uudiskriteeriumide nimetamine nõudis toimetajatelt pikka mõtteaega. Uudiste analüüs näitas, et nimetatud ja kasutatud kriteeriumid ei ühti needjust alati. Intuiitivsus võib tähendada nii teadmatust, järjekindluse puudumist kui ka uudistetoimetajate paindlikkust.

Interpretatsioon

Uudistelt oodatakse objektiivsust. Samal ajal ei ole sõnu ilma tõlgenduslike kaastähendusteta. Peamised küsimused on siin järgmised. Millisel alusel (üldine või erahuvi) hinnanguid antakse? Kas hinnanguid antakse järjepidevalt? Järjepidevus aitab kujundada jaama identiteeti, mis kergendab uudiste konteksti asetamist.

Enamus küsitletud uudistetoimetajatest vältis, et nemad uudistesaares oma suhtumist välja ei näita. *"Toimetaja isiklik arvamus on selgelt eraldatud,"* kinnitas näiteks Erki Berends.

Leidus aga ka sootuks vastandlikke vaatenurki. Sky Plusi toimetaja Rain Kelk: *"Uudistetoimetaja peaks kuuluma mõtlejate inimeste hulka, seega on tal oma maailmavaade ja mina loomulikult püüan oma mõttesuunda ka sisse panna. Ja samas ebameeldivat halvustada."* Samal seisukohal oli ka Nõmme Raadio direktor Margus Lepa.

Uku Toomi sõnul peavad fakt ja kommentaar olema lähuses sedavõrd, et raadiokuulaja saab aru, kus algab üks või teine: *"Ma ei ütle nii, et suhtumist ei tohi välja näidata. Ja ma olen seda ise ka teinud. Aga ma ütleksin nii, et see suhtumine ei tohiks siis minna lahku vähemalt uudistetoimetuse kui mitte raadio seisukohast."*

Tempo. Diktor

Uudisteprogrammi tempo sõltub uudiste lugemise tempost, taustmuusikast ja programmi pikkusest. Lühemad programmid tunduvad kiiremad. Taustmuusika muudab programmi samuti kiiremaks.

Miks kasutatakse eesti jaamades nii palju taustmuusikat ja proovitakse võimalikult kiiresti uudised ette lugeda, on ehk kokku võetud Mart Puki seisukohta: *"Nii kui tempo langeb, siis tundub, et see on jama, mida sa räägid, igav."* Ette rutates võib kinnitada, et teistes Euroopa riikides ei peeta tõsist tooni igavaks, vaid usaldusväärseks.

Diktori tüübi puhul on toimetate meelest kõige olulisemad aspektid hääli ja lugemisoskus, mille alusel tekib kuulajates usaldus. *"Diktori puhul on kõige olulisem joon küpsus – teda peab saama usaldada,"* kinnitab Raadio Tartu programmijuht Madis Ligi. Erki Berends lisab, et kuulajale peaks tunduma, et seda uudist räägitakse, mitte loetakse ette.

Koolitus

Intervjuudest tuli selgelt välja, et need toimetajad, kel pole kõrgemat ajakirjandusharidust, mõistavad koolituse all vaid häälekoolitust. Akadeemilise ajakirjandustaustaga toimetajad aga ka erialast täiendamist. Näiteks oli Tartu Raadio uudistetoimetajate lepingus punkt, et tööandja kohustub tagama töötajale nädalase koolituse igal aastal. Nii on näiteks uudistetoimetuse juhataja Kalle Hein tööpoolest igal aastal end Euroopas täiendamas käinud.

Kuna ajakirjandusharidusega noori igasse raadiojaama ei jätku, nagu kinnitasid ka toimetajad, tuleb uutele töötajatele sageli ajakirjanduse algõpetust anda toimetuses. V6 uudiste-toimetaja Margitta Otsmaa sõnul pakub nende raadiojaam koolitusena *“konkreetsed toimetamisprotsessi – kuidas teha keeleliselt ja lauseehituselt ladus kahelauseline uudislugu.”*

Üldiselt pidasid uudistele suunatud jaamade toimetajad mõõdapääsmatuks kaadri kõrgemat haridust või vähemalt selle omandamist. Muusikaraadiojaamade nõudmised keskenduvad rohkem töötaja häälematerjalile.

3. Euroopa ja Eesti raadiomaastiku võrdlus

Mille poolest erineb Eesti raadio Euroopa raadiost? Peamiselt traditsioonide, suhtumise ja võimaluste poolest.

Eesti ringhääling võib olla küll üks vanemaid Euroopas, kuid vahepealsetel aastakümnetel pakkus Nõukogude Eesti meediasüsteem hoopis isemoodi tegutsemisvõimalusi kui Lääne meedia.

Sellest lähtuvalt on ka meie meediasüsteem erinevalt Läänest mitmes osas kujunemisejärgus. Meile uus on Seal juba ammu toimiv. Näiteks ei taha keegi BBCd ega RAId kinni panna. Samuti ei siple need organisatsioonid võlgades. Eestis töötab kahjumiga aga 90% meediakanalistest.

Seega otsivad Eesti meedia ja Eesti raadio alles oma kohta ühiskonnas. Aga nad ei leia seda enne, kui ühiskond on leidnud oma koha maailmas.

Ka suhtumine ei puuduta ainult raadiot, vaid kogu meediat, kogu ühiskonda. Suhtumine oma tööülesannetesse. Kui Seal tehakse tööd, siis meil teenitakse raha. Ning selle tõttu kannatab töö. Eriti selline töö, mida tahes tahtmata tuleks teha osalt missioonitundest, nagu ajakirjandus seda on.

Selle näiteks võib tuua ka suhtumise uudistesse. Eestis on vähe neid raadiojaamu, mis peavad uudist oluliseks. Veel vähem neid jaamu, mis teevad uudistega tööd.

Näib, et enamus muusikakanaleid ei pakuks üldse uudiseid, kui ringhäälinguseadus seda vaid lubaks. Uudised on tülikad ja kallid. Nii arvatakse meil. Euroopas arvatakse samuti, et uudised on kallid. Aga kallid ka teises mõttes. Selles mõttes, et nad on vajalikud, mitte tülikad. Uudiseid tehakse (ja kuulatakse!) hea meelega. Uudiste tegemine on jaamale otse auasi.

Eestis aga kasutab isegi avalik-õiguslik Raadio 2 uudiste taustal kiiret muusikat. Tegu, mis on ennekuulmatu isegi juhti-

vate tantsumuusikariikide Inglismaa ja Saksamaa tipp-kommerts kanalites. Eks see kõik ole suhtumise küsimus.

Võimaluste erinevus Euroopaga puudutab eelkõige avalik-õiguslikke kanaleid. Ja ennekõike materiaalsed aspektid. Võrreldes näiteks YLE-süsteemi eelarvet ER ja ETV omaga läheb meel mõruks ja jääbki selliseks. Vaja oleks arusaamist, et üks asi on korraliku kommertsprodukti tootmiseks vajalik summa, teine asi avaliku väärtuse tekitamiseks ja säilitamiseks tarvilik finants. Kohati tekib juba kahtlus, kas traditsioonid saavad üldse tekkidagi, kui me juba lennukalt lammutame.

Euroreporteri projekti ja EJTA kohta

www.fontys.nl/journalistiek/radiolandscape/
www.ejta.nl/

Lisa 1

Intervjuu Uku Toomiga, Eesti Raadio uudistetoimetuse peatoimetajaga, 30.03.1999

Küsitlajad: Henrik Roonemaa ja Mart Normet. Alltoodu on suulise kõne täpne üleskirjutus.

– Kas uudistesaatel on alati kindel ülesehitus?

“Ei ole. On kindlad prioriteedid, mitte kindel ülesehitus. Harilik prioriteet - Eesti uudis on ees, aga kui välisuudised on tähtsamad, lükkab see järjekorra sassi. Ise otsustame, mis on kõige olulisem.

Pikkadel saatetel [15 min – tolm] on traditsiooniliselt regionaaluudised lõpus, “Päevakajal” on kultuuriteema harilikult lõpus, kui ta pole mingi eriti lõõv asi.”

– Miks on Eesti uudised alguses?

“Seepärast, et me elame Eestis ja need uudised võiksid meie jaoks olla olulisemad kui välisuudised, juhul kui nad on võrdse väärtusega.”

– Kui palju te kasutate regionaaluudiseid?

“Pärast kella kuuest lühikest üle riiklike uudiste blokki on kohalike uudiste blokk, sest Vikerraadiost kadus äsja saade “Meie maa”. Tavalistes uudistesaadetes on neid ka. Kohalikke uudiseid saame agentuuridest ja kohalikest korrespondent-punktidest: Narva, Tartu, Pärnu, Rakvere, Kohtla-Järve, Võru,

Saaremaa, Hiiumaa – nemad otsustavad, mis kohapeal oluline on.”

– Kuidas on organiseeritud uudiste kogumine?

“Kõik algab eelinfost. Meil on eelinfo toimetaja, kes paneb kokku päeva kogumi. Selle põhjal paneb päevatoimetaja paika päeva, vaatab, kuhu saadab reporterid ja millest oleks vaja pikemaid uudistelugusid. Lühemad uudised tulevad muidugi agentuuridest. Samas ka muudest allikatest. Näiteks: praam hilineb, Tiiduse ja Leppnurme surmad.”

– Kas võib öelda, et Eestis teevad raadioajakirjandust uudisteagentuurid?

“Ma päris nii ei ütleks, sest meie uudistes on neli veerandtunnist uudistesaadet – kell 9, 12, 15, 18, pluss 20minutiline “Päevakaja” ja seal hõlmavad üsna suure osa helilõigud, mis ei puutu absoluutselt uudisteagentuuridesse.

Loomulikult lühemates saadetes on suurem osa agentuuriuudiseid. Tekstid toimetatakse üle. Tegelikult vajavad need ka kontrollimist, aga ei jõua ju kõike kontrollida – loogiline oleks usaldada. Neid apsakaid on tegelikult üsna tihti.

Välisuudised tulevad Reutersist, TASSist ja Interfaxist. Reeglina on nad meil tund-kaks varem, kui nad tulevad ETA ja BNS-i kaudu.”

– Kas Reuters ei ole ER-ile sisseostmiseks liiga kallis?

“Ta on odavam kui DPA, ja mingi välisagentuur peab ju olema. No eks me vaatame ka Soome televisiooni ja CNN-i.

Muidugi on kallis, mis me räägime. Aga tuleb maksta.”

– Kui paljud inimesed uudistega tegelevad?

“22-23. Umbes 10 on sellist vastutavat toimetajat, kes käivad eetris, panevad saateid kokku, kes teevad täistunnituudiseid ja pikki uudiseid. 6 rohkem tehnilist toimetajat, kes tõlgivad, toimetavad, tegelevad eelinfoga. Siis on 3 operaatorit, kes aitavad asju eetrisse toimetada ja lugusid lõigata. Pluss mina.”

– Milliseid allikaid te kasutate informatsiooni kogumiseks peale agentuuride?

“Lehed ei anna niivõrd mitte infot, kui võrd ideesid. Tutvused, teadmised. Kohalikud korrespondendid – igal hommikul on päevatoimetajal ühendus nendega.”

– Kui tihti on Eesti Raadio esimene, kes uudise teatavaks teeb?

“Paar korda nädalas kuni paar korda kuus. Näiteks Tiiduse ja Leppnurme surmad. Uku Toomi kõne Andra Veldemännile Moskvasse, kui selgus, et ta olevat korraga kolm avaldust kirjutanud.

Uurivat ajakirjandust on meil vähem kui võiks olla, seepärast, et kõik tulistavad, laadimiseks pole eriti mahti. Kindel spetsialiteet, mis loogiliselt peaks olema, on meil üsna teisejärguline. Näiteks kultuurisaadete tegijat Riina Eentalut võib samuti saata NATO välisministrite pressikale.”

– Kuidas te käitute, kui ilmub lehes pealkiri “Taali ähvardab ränk süüdistus”? Kas te konstateerite või püüate infot juurde hankida?

“Selles suhtes ma jagame asjad kaheks: ühed, mis väärivad edasiarendamist ja teised, mis ei vääri. On üsna tõenäoline, et see loetakse ette kui variant. Kui edasi arendame, siis püüame kätte saada mõlemad pooled. Näiteks Pullapää (?) kriisi ajal tuli vaid ühepoolne informatsioon, sest jäägrid ei võtnud toru.”

– Kas te seda ei ütle, et ei saanud üht poolt kätte?

“Mõnikord ikka ütleme ka, kui oleme otsinud. See oleneb juba stiilist. Kuigi see ei ole riigi raadio, vaid nime järgi avalik-õiguslik, me siiski püüame säilitada sellise veidike võibolla konservatiivsuse. Kõmu peale ei ole me reeglina läinud. Kuigi selles mõttes on meil väga suured arutelud ja lahkhelid ja eriarvamused ka siinsamaski raadios – mis asi see täpselt peaks olema. Kas panna rohkem rõhku sellisele human interestile ja vähem poliitikale, majandusuudistele?”

– Mis need kriteeriumid siis ikkagi on teie raadios?

“See on muidugi nii sügav, lai ja keeruline küsimus, et ega ma ei oska võibolla seda täielikult paika panna. Ma eeldan, et ühed asjad on need, mis võivad huvitada, teised need, mis võivad paika mõjutada. Kui asi on ikka täielikult kuulujutu tasemel, siis ta mõjutab ainult emotsioone. Ja siis me võibolla ei pea vajalikuks seda edastada. Ka oletuslikul tasemel materjali ei edasta. Me räägime faktidest ja räägime sündmustest, kui asi ei ole väga tõsine. Päevalehtedega juhtub tihti nii, et nad peavad ümber lükkama.

Kui kedagi kahtlustatakse, kellegi kohta midagi öeldakse, keegi ilmselt midagi teeb; no kahtlustus süüdistus, see on veel asi, millest tõenäoliselt peab rääkima, ja see mõjutab midagi. Aga kui keegi ilmselt võibolla midagi teeb – see ei ole uudis. Sama suure tõenäosusega te ei tee seda.”

– Millist haridust te nõuate ajakirjanikelt?

“Me eeldame, et oleks kõrgharidusega. Ajakirjanduslikku haridust on palju nõuda, sest neid ei jätku reeglina. Ja mis me räägime, mul endalgi pole ajakirjaniku haridust, ma olen ajaloolane. Üsna palju on neid raadioajakirjanike hulgas.

Riigiraadio palgad... riigiraadio taas. Avalik-õigusliku ringhäälingu palgad on kommertsraadio palkadest üldiselt ikkagi

allapoole suunas, rääkimata lehtede palkadest. Selles mõttes ei saa me alati endale tööle valida neid, keda ma tahame. Rääkimata sellest, et neid, kes meil töötavad, meelitatakse pidevalt igale poole ära. Miks nad siin on? Ju nad ise teavad.”

– Miks teie siin olete?

“Mulle meeldib. Igale juhul mulle on pakutud peaaegu poole kõrgema palku, siin-seal.”

– Kas diktorid, toimetajad ja ajakirjanikud on erinevad inimesed?

“Diktoreid enam ei ole. Suurem jagu on ajakirjanikud. Tehnilised toimetajad tõlgivad Reutersi uudist, toimetavad ilmateadet.

Aga ülejäänud vahetuvad oma rollides - sama inimene on ühel päeval päevatoimetaja, teisel päeval reporter, kolmandal päeval loeb ta täistunnil vieminutilisi uudiseid. Me püüame ka selle poole, et tehnilistel toimetajatel oleks tase, mis lubaks neil eetris lugeda uudiseid. Et neil oleks eetriluba. Ega me ei lase kõiki eetrisse. Kui ma kellegi tööle võtan, siis ta käib mul kuu aega kõigepealt Einar Kraudi juures häälekoolis, ja ma ise olen seda täpselt samuti käinud. Meil ei ole nii, et võtame tööle ja siis saadame kohe peale, sest see on üsna jube. Isegi hoolimata sellest, et tundub, et häälel on korras ja kõik on vahva.”

– Mida teeb päevatoimetaja?

“Meie nimetame teda kajakaks. Tema hooles on need kajakad: 9, 12, 15, 18, 20. tema kamandab kahte reporterit, kes teevad erilugusid. Tema alla mingil määral kuulub ka see toimetaja, kes loeb vieminutilisi uudiseid täistundidel. Me nimetame teda produtsendiks ja tema nende pikkade saadete jaoks loeb välisuudiseid. Niisiis neli inimest reeglina tegeleb päevase uudisbloki. Kui vaja, siis haaratakse kedagi juurde. Kui vaja saadetakse mind kuhugi loole.

Eraldi tsükkel on Raadio kahe pooltunni uudised – 2 minutit. Neid teeb eri-inimene, sest need on spetsiifilised uudised, üldriikliku tähtsusega pooleldi kõmu-uudised. Näiteks Vambola Paavo tegi ka Eesti Raadio uudiseid, ja pidi tõesti rõhkusid jaotama.

Toimetuses oleme me küllalt üksmeelsed prioriteetide osas, aga siinsamas raadioski, alates... Mart Ummelasega on mul täiesti eriarvamus, mis uudised peaksid kuskil olema ja kui palju ja välisuudiste osakaal. Ühesõnaga meil on päris tõsised lahkarvamused sellistes põhimõttelistes küsimustes. Me oleme vaelnud ja arvestanud ja kohati jõudnud ühistele seisukohtadele, kohati mitte. Niimoodi vaidlustes selgub tõde. Peadirektoril on oma arvamus. Kuna meie oleme praktilised tegijad, siis meie oleme ikkagi see lõppinstants.”

**- Millist laadi koolitust pakute omalt poolt, peale dikto-
rikoolituse?**

"Paralleelselt häälekooliga töötab tehnilise toimetajana. Siis hakkab vaikselt kedagi asendama ja graafikus olema. Täistunni uudistelupejal ja pikemate saadete tegijal on kõik omal vastutusel."

- Ajakirjanduslik koolitus?

"Igasugused sellised seminarid, konverentsid, tälendusvõrgid on. Aga meil on üsna tihe töögraafik - kui palju neist on võimalik osa võtta. Aga me püüame."

Aega on aga nii vähe, et püüda meie toimetusest nelja-viit inimest tunniks ajaks kokku ajada on praktiliselt võimatu."

- Kui aga tuleb üks kõrgharidusega ajaloolane, kes ei tea midagi uudistest, siis kuidas tema sissesulamine käib, peale häälekooli?

"See hakkabki pihta tehnilise toimetaja koha pealt. Seesama inimene, kelle jaoks ta töötab, õpetab teda."

Muidugi on terve rida igasugust kirjandust, mille peab läbi lugema. Aga see on kõik teooria ja praktika on siin ikkagi see, mis asjad paika paneb. No me ei tea, õppinud on ikka kõik kuidagi. Põhiline, et on huvi. Palju hullem on see, kui tuleb inimene, eks vaatab sulle süütute silmadega otsa, kui küsid, kes on Eesti peaminister või Venemaa president. Siis on keerulisem, sest ta võib kirjutada kokku täielikku jama. ja see on palju hullem, kui et grammatiliselt on rõhud paigast ära ja laused on liiga pikad."

- Kas Tartu ajakirjandushariduse saanute baas on tugevam kui teistel?

"See oleneb inimesest. Me oleme ajakirjandusharidusega inimesi ka lahti lasknud, kui ei sobi uudistesse. Ei ole see natuur, ta on selline flegmaatiline, kes ei sobi uudisajakirjandusse - ei jõua oma looga valmis. Tempo, tempo, tempo, tempo."

- Kas igas uudistesaares peab olema mõni positiivne lugu?

"Seda on meile püütud sisendada. Ega me seda alati ei järgi küll."

- Miks teile seda sisendatakse ja miks te seda ei järgi?

"Sisendatakse seetõttu, et see on üldtuntud psühholoogiline tõde, et positiivsed uudised on paremad kui negatiivsed. Ka ajakirjandusteoreetikutele tundub, et positiivseid uudised on liiga vähe. Aga kui sa seda praktiliselt teed, siis sa võtad ikkagi need uudised, mis sul on."

See võiks isegi nii olla, et pidevalt mõtled mingisuguste kriteeriumide peale ja kasvõi selle peale, mis täpselt räägid, mida

räägid. Aga kui asi on käes, siis tahes-tahtmata on ta mingil määral rutiin.

Me lihtsalt jätame mõned halvad asjad ütle mata. Võibolla seepärast me ei räägigi süüdistustest. Näiteks reeglina ei räägi me pommiähvardustest.”

– Kas iga konkreetset uudistesaadet kokku pannes mõtlete konkreetsele selle hetke sihtgrupile?

“See ei ole küll sihtgrupp, aga näiteks, millal hakata hommi kusi uudiseid uuesti kordama.

Päris hommikul on selge, et nad peavad kuidagi päeva kokku võtma ja tutvustama, andam ülevaate päevast.

Vanasti – neli-viis aastat tagasi – oli Vikerraadio saatekava konservatiivne. Nüüd ma mõtlen sõna ‘konservatiivne’ all seda, et väga palju oli lindisaateid, mis tund aega kestsid ja kuhu ei olnud võimalik vahele sekkuda. Praegu tehakse selliseid saateid otse, ja tõsise uudisega saab väljaspool uudisteprogrammi peale minna; mis on kahtlemata igasuguste kommertsraadiote pluss.”

– Millistel tingimustel olete nõus tegema ekstra uudise?

“Midagi väga tõsist peab olema. Kurkse, Estonia.”

Milline uudislikkuse kriteerium on teie jaama seisukohalt kõige olulisem?

“Täpsusta. Mis mõttes.”

– Millistele tingimustele peaks vastama “ideaalne” uudislugu?

“Kurkse on selles mõttes ideaalne, et ta on pomm ja mõjutab kõiki. Samas me ei soovi, et neid uudiseid eriti palju oleks. Ma ei oska öelda.

Näiteks läksime Vallo Kelmsaarega pärast Kurkset valitsuse pressikonverentsile. Kolm minutit enne kaheksat hakkas Öövel lahkumisavaldust lugema, mille peale mina tormasin mobiiliga ruumist välja ja helistasin siia, Riina Eentalu oli päevatoimeta ja, et ütle “Päevakaja” headline’is ära, et esitas. Siis tormasime autoga siia, et jutustada juba konkreetset.

Ideaalne uudis on see, mis üllatab sind ennastki, millega sa rahule jääd.”

– Kas te läksite siis kohe otse-ee trisse?

“Jah.”

– Suhteliselt vabas stiilis või?

“Nojah, mõnikord me kasutame seda. Kui näiteks Mart Siimann oli metsatulekahju üle vaatamas kaks aastat tagasi. Ot sisime teda taga, kätte ei saa. Oli kokku lepitud, et helistame, et lindistada. “Päevakaja” oli peal, sain kätte ta abi Mart Laidmet-

sa, kes jooksis mõõda pimedat metsa mobiiltelefoniga, andis selle Siimannile. Siimann rääkis mulle ja siis jutustasin mina ümber selle, mis ma Siimannilt olin kuulnud, sest tema häält polnud enam võimalik peale võtta. Kasutame seda tihti "Päevastüdames", kui reporter tuleb uudisllood."

- Kas konkreetsetes uudistesaares peab olema fakt ja kommentaar selgelt lahus?

"Need peavad olema selgelt lahus, et on tunda, et see on sinu enda suhtumine. Ma ei ütle nii, et seda suhtumist ei tohi välja näidata. Ja ma olen seda ise ka teinud. Aga ma ütleksin nii, et see suhtumine ei tohiks siis minna lahku vähemalt uudistetoimetuse kui mitte raadio seisukohast.

Viimane näide oli see, kui Eesti Telefon rääkis maksu kehtestamisest, siis meie arust ei suutnud nad seda hästi ära põhjendada. Ja mingil määral me näitasime seda suhtumist välja."

- Kuidas te seda välja näitasite?

"Seda saab ju esitamisel välja näidata. See, kes käib seal pressikonverentsil või toimetaja ütleb ma kaks-kolm repliiki. See on aktsentide küsimus." Näiteks ükskord ei soovinud üks osapool kommenteerida, ja ma ütlesin seda eetris ning lisasin, et ilmselt on neil põhjust seda varjata."

- Kas teil on mõni kindel nipp, kuidas te kuulajat uudistesaares küljes kinni hoiate?

"Kui pikema saate algul on *headline*, siis on umbes teada, mis saates tuleb."

- Pingekaart ei kujunda?

"See oleneb ikka uudistest endast. See nõuaks juba täiesti lavastuslikku lähenemist. Kui ikka uudist ei ole, siis mis sa seal ikka nii väga hoiad. Ja kui on, siis on see nagoonii."

- Mida te teete, et kuulajad saaksid aru ning mäletaksid teie uudiseid?

"See eeldab lihtsalt seda, et asi on selgelt välja öeldud."

- Ütleme, et teil on valida nelja sündmuse vahel: pensionid langevad, valitsus pandi kokku, Hansapank läks pankrotti ja liiklusõnnetuses sai surma kaheksa last, siis kuidas te need järjestaksite?

"Kaks esimest välistavad üksteise.

Valitsus oleks kõige esimene ja pension kõige viimane, sest selle mõju on tulevikus.

Oleneb, kas Hansapanga pankrotist on varem midagi teada, et see võib tulla. Võibolla oleks see isegi valitsusest ees. Kõik nad ei saa ka tulla pool kaheksa. Lasteuudis oleks üks viimaseid siiski. Ta muudab asju ju ainult teatud kindla intmgrupi jaoks."

– Äkki on siis Eesti Raadio uudislikkuse kriteerium nr. 1 mõjukus?

“Ärme nüüd päriselt räägi Eesti Raadio koha pealt, ma ütlen ikka enda seisukohti. Muidugi ma räägin uudistetoimetuse nimel.

Mõjukus jah, ma arvan küll.”

– Kas siis valitsuse kokkupanek on mõjukam Hansapanga pankrotist?

“Valitsus mõjutab tervet riiki, aga terve riik ei ole Hansapanga klient. Nagu ma ütlesin, kui valitsuse kokkupanek on teada juba päev enne, siis on Hansapank muidugi ees.”

– Kas teil on kindlad uudise kirjutamise reeglid?

“Kindlasti on, aga ma ei oska neid peast öelda.”

– Päris seina peal neid väljas ei ole?

“Aeg-ajalt on. Sellist, mis läbi aastate seisaks – prioriteedid – see on nii ja see nii, ära tee nii, sellist pole.”

– Kas te eelistate kindlat diktoritüüpi või koolitate kindlaks tüübiks?

“Ta peab olema mitte rabe. Hääl peab sisendama usaldust. Ta peab olema vaba – hoolimata lugemisest peab jätma mulje, et räägib peast.

Hääl on ikka üsna oluline – ei tohi olla nii, et inimene ei kuula uudist ja hakkab seda häält kuulama.”

– Kas diktor peab hoidma kindlat tempot ja tooni?

“Mingil määral. See kujuneb kuidagi ise välja. R2 2minutiliste uudiste tempo on kahtlemata kiirem kui 5minutiliste uudiste oma.

Ja see on ka sügavalt isiklik. Seda ei saa sundida. See oleneb tohutult paljudest asjadest, nagu ka puterdamine.”

– Milliseid kõlle te kasutate? Mis on nende funktsioon?

“Liigendada ja tutvustada.”

– Kui palju on väliskorrespondente?

“Palgalised: Marko Saaret Brüsselis ja Madis Hint Moskvast. Lepingulised: Ilmar Mikiver Washingtonis, Samuel Lasikin Jeruusalemmas – ta võibolla enam ei tee, sest meil pole võimalust palju maksta, Tiina Tamman Londoni lähistelt, Gorbunov Peterburgis, Žigurre Riias. Harvemini Ott Uussaar Austraaliast ja Raud Hollandist.

Nende lõigud tulevad reeglina lindist: saab lõigata ja telefonihendus ei pruugi alati kõige parem olla.

Meil on ettenähtud komandeeringusummad. Näiteks Madis Hint käis Iraagis. See elavdab asja ja püüab auditooriumi. Näiteks mina käisin presidendiga Türgis, mis läks melle maksma

15 000, aga keegi käinud Indias, mis läinuks maksma 60 000. NATO tippkohtumisele Washingtoni ma lähen, sest lennupileti saime väga odavalt kätte.”

– Millist tagasisidet ja kui tihti te saate oma uudiste kohta? Kuidas te sellele reageerite, kasutate?

“Meil on oma raadio sotsioloogid. Ülejäänud tagasiside on telefoni tasemel. Nüüd korraldab sotsioloog uuringut, kuhu ka meie omad küsimused andsime.”

– Milliseid aspekte sooviksite muuta või täiendada?

“Võlusõnaks on raha ja raadio eelarve. Tahan, et oleks rohkem aega süveneda ja rohkem inimesi. Eestisisene korrespondentide võrk vajaks rohkem väljaarendamist. Kommentaare võiks rohkem olla.”

– Kui tihti toimuvad toimetusesisesed arutelud uudiste sisu ja vormi üle?

“Ebaregulaarselt ja mitte päris iga päev.”

– Kuivõrd te jälgite teiste raadiokanalite uudiseid? Millised on muljed?

“Kuulame, kui on konkreetne põhjus. Ja kui on vaba aega. Autoga sõites kuulasin Uudisteraadiot.”

– Kas te olete täheldanud mingit survet väljaspoolt toimetust?

“Rahulolematust on ikka aeg-ajalt. Eriti parteide selsukohalt.”

– Aga päris survet, mitte lihtsalt nurinat?

“Nad on aru saanud, et meid väga palju suruda ei anna. Savisaar on küll ka ise siin käinud ja otse-eetrit tahtnud.”

– Kas märgistamata reklaamiga on kunagi sekeldusi olnud?

“Just nimelt “kunagi”.”

– Kas parem uudisteprogramm jääb peamiselt raha taha?

“Ta on üks oluline asi, mis võimaldab paremini teha. Samas inimloomus ei kannata sellist asja välja, kui mul on siin üks kommentaator, kes päev otsa loeb ajalehte ja õhtul teeb ühe kommentaari. Samas kui teised käivad iga tund eetris, rabelevad, käitvad mõõda lugusid. Kogu selles ringisiblimises jätab see sellise kummalise mulje. Siis hakatakse teda juba mujale rakendama.

Meil kõigil on koormus suurem, kui seadus lubab.”

– Kas võib täheldada mingit üldist raadiouudiste suunamuutust (lähij) tulevikus?

“Ilmselt jaguneb kuulajaskond veelgi rohkem. Radikaalset muutust ei kujuta ette. Võibolla see, et kui on uudis, siis saab

sellega kohe peale minna, ega pea täistunnini ootama. Sellega kommertsraadiod lõövad - et programm oleks paindlikum.

Omavahelisi intervjuusid võiks elavdamise seisukohalt teha, aga näiteks "Päevakajasse" see enam ei mahuks. "Päevakaja" lugu reeglina ei ole üle kolme minuti. Intervjuu reeglina on kaks pool."

Lisa 2

Intervjuu Mart Ummelasega, ER programminõukogu esimehe ja peadirektori abiga 30.03.1999.

Küsitlajad: Henrik Roonemaa ja Mart Normet. Alltoodu on suulise kõne täpne üleskirjutus.

- Milline on uudiste osatähtsus Eesti Raadios?

"Ringhäälinguseaduse ehk piibli järgi on esikohal infosaadet. Neist suurim osa uudistel."

- Kas te olete oma jaama uudistega rahul?

"Paljud asjad jäävad meil majanduse taha. Nüüd alles saame endale uudisteauto. Kantavat saatjat pole me kunagi pidanud piisavaks kvaliteediks. Me ei pea primaarseks kohalolekuefekti, vaid sisu. Me ei saaks programmi eriti ka katkestada. Kommertsraadio jaoks on kohalolekuefekt olulisem.

Nüüd, kui meil tekib uudisteauto, siis me peame mõtlema ka selle peale, kas me saame anda midagi otse."

- Miks ta tekib?

"Sest meil on raha tekkinud, et seda muretseda."

- Siis ikka järelikult oli vajadust selle järgi?

"Uudistetoimetuse on tahtnud, et selline võimalus oleks. Nüüd on ka laulupidu tulemas, ja auto on mobiilsem kui buss, kuigi kvaliteetne.

Kas ma olen rahul uudistega?

Olen keskmiselt rahul - tagatud on keskmine tase. Ausalt öeldes ei ole ma rahul päris paljude asjadega. Näiteks välis- ja siseuudiste vahekorraga. Meil on suhteliselt vähe selliseid uudiseid, mis huvitavad meie kuulajat, nagu me teda ette kujutame."

- Millisena te teda ette kujutate?

"Mina kujutan ette, et ta on ikka üle keskea, suhteliselt lihtne inimene, madalama sissetulekuga. Teda huvitavad rohkem olmeasjad, mitte riiklik poliitika ja pressikonverentsid. Seda olen ma püüdnud meie uudistetoimetusele selgeks teha, aga

me ei saa seda ette kirjutada. Meil valitseb demokraatia. Keeldusid ja käskusid ma otseselt jagada ei saa.”

- Kuivõrd te jälgite teiste kanalite uudiseid?

“Natuke jälgin Kukat. Kui ma ütlen, et meil on keskmiselt head uudised, siis ega Eestis kusagil raadiojaamas väga häid uudiseid ei ole.”

- Kas te olete nõus, et Eestis teevad raadioajakirjandust teabeagentuurid?

“Jah. Ma olen seda ise teinud ja saan väga hästi aru, miks see nii toimub. Lihtsalt meil on liiga vähe inimesi uudiseid teemas. Mujal teeb seda terve brigaad. Meil võiks olla rohkem abitoimetajaid, kes agentuuriuudistele hangiks omapoolset lisa.”

- Nii et küsimus on ikkagi rahas, mitte tahtmises või...?

“Tahtmises ka. Tahtmises ka. Kõik püüavad tööd vältida. Ega ajakirjanduses teistmoodi pole kui mujal. Inimene püüab ikka kõigepealt teha oma elu kergemaks.”

- Kas te nõuate ajakirjanikelt või toimetajatelt mingit haridust või töökogemust?

“Kõrgharidus või lõpetamata kõrg. Silani on kõik uudistetoimetajad võetud tööle ikkagi konkurssi korras. Me ei saa nõuda noorelt inimeselt kogemusi, aga haridus peab olema; haridus, mis kuidagimoodi tema tööle kaasa aitab. Päris ajakirjandusharidusega ei ole meil minu teada viimastel aastatel tulnud. On ta siis filoloog, ajaloolane vms. Meil on siin ajaloolasi hästi palju, mida ma päris õigeks ei pea. Sellest on suurel määral tingitud ka see ihalus välisuudiste ja suurte protsesside vastu. ununeb ära, et tavaline inimene pole niivõrd huvitatud globaalprotsessidest.

Mina paneksin alati siseuudise tähtsamale kohale kui välisuudise. Igal juhul.”

- Kas võib täheldada mingit üldist raadiouudiste suunamuutust tulevikus?

“Meie jaoks on kõige olulisem see, et me peaksime suutma toota igale programmile oma uudistepaketti. Näiteks need täistunnised uudised, mis Raadio 2 praegu lihtsalt üle võtab, ei lähe üldse kokku selle kanali kuulaja maailmavaatega.

Töenäoliselt sügisest tahaksime oma programmide formaati hakata täpsustama, kui meil õnnestub nüüd suvel teha ära spetsiaalne uuring, mida ise rahastame ja tellime. Missugused on meie eri programmide kuulajaskonnad - missugused on nende soovid, miks nad meid kuulavad, aga mitte kedagi teist.

Klassikaraadlios tuleb suurendada sõna osatähtsust (kuuldemängud, kultuurisaated), sest eelmisel aastal sai sinna roh-

kem investeeritud kui Vikerraadiosse. Eeskujuks: YLE 1. Interneti tuleks üles panna kõik kuuldemängud. Ka teised saated, et inimene saaks neid kuulata suvalisel ajal.”

– Kas ühiskondlikus kontekstis võib raadiouudiste roll muutuda?

“Kas te viitate interneti levikule?”

– Igas meediavaldkonnas on väga tugev konkurents.

“Mina olen väga kaua raadioga tegelenud ja olen näinud üle 20 aasta, et lõpuks ikkagi väga vähe on muutunud. Loogika või mõtteviis on ju ikkagi seesama. See, mida raadiolt oodatakse on kiirus, operatiivsus, konkreetsus ja mitte väga pikkadesse arutlustesse laskumine – lühike, lõõv, selge ja mõnevõrra isegi must-valge asjadele lähenemine. Ega see ei muutu.

Televisioon ei saa kunagi asendada raadiot, sest see nõuab 80% kogu meie tähelepanust, aga raadio nõuab mõne protsendi. Me saame raadiot jälgida, ilma, et ta segaks meil mingit muud tegevust. Siin on raadio xanss ja see jääb alles kui auditiivne vahend. Kas tal on aga samasugune kaal avaliku arvamuse kujundamisel, selle üle võime vaielda. Selles mõttes tema roll ilmselt väheneb. Ega enam eriti ei saa sundida inimesi kolmveerand tunniks või kaheks tunniks raadiot kuulama. Öösel võib-olla jah.”

– Kas ringhäälinguseaduses on mingid suured ebakohad?

“Ju tal ebakohad on, kui uus seadus tehakse.”

– See ilmselt ei lähe läbi, mis praegu lugemisel on?

“Ei, nagu ma täna just lugesin, siis uus valitsus ei võtnud seda tagasi.”

– Kas selles pole mitte finantseerimisprobleem?

“Minu arust see mudel, mis välja pakuti on täiesti rahuldav.” [et ER ja ETV eelarve kasvab vastavalt riigieelarve kasvule – toim].

– Millised on ER tuluallikad peale riigieelarve?

“80% riigieelarve tulud [umbes 80 miljonit – toim] ja muudest tuludest põhiliselt reklaami müük. Aga paar miljonit on sponsorlus ja muud omatulud.

R2 aj R4 puhul on väga erinev olukord. R2 peaks konkurentsiseaduse järgi tulema oma tuludega puhtalt välja.”

– Kas tuleb?

“See on omaette küsimus. Aga Raadio 41 seda ettekirjutust ei ole, sest ta saab oma väga tähtsa missiooni täitmiseks teenida lisaraha.”

– Kuidas sponsorlus välja näeb?

"Siamaani on see olnud üksikute toimetajate mure. Nüüd tahaks seda viia selgemale alusele.

Me oleme seadnud ka küllalt kõrge piiri, ega me ei hakka seda saja või kahesaja krooni eest tegema."

- Kui tihti võib kohata märgistamata reklaami?

"Uudistes kindlasti mitte. Neil on seesama Raadio 2 kõrval, kes jälgib, et nad ei teeks seda, sest see on nende tulu kaotus.

Aga programmi sees on kaheldavaid juhtumeid olnud.

On asju, mida vaatame läbi sõrmede. See on kultuuriürituste toetamine. Kui ei ole tegu rānga raha üritustega, siis me ei pea seda klassikalises mõttes reklaamiks. Näiteks teatrietendused, tõlise muusika kontserdid. Seda me teeme ilma tasuta, aga meil on kõigi teatritega vastastikused sponsorlepingud olemas - nemad panevad meie logo oma kavade ja plakatite peale."

- "Mis värvi on armastusega" läks Vikerraadio vist küll õnge?

"See on jälle selline vaieldav küsimus. Meil oli Aidem Pot'iga [korraldajafirma - toim] leping olemas."

- Aidem Pot on väga selge kommertshuvi taotleja.

"Meil oli tol ajal leping olemas, ei no küsimus on selles, "Mis värvi on armastus", meie võtsime, strateegiline huvi oli, et Eestis vanemale publikule tehtaks ka muusikat. Meie inimesed käisid kogu selle ringreisi Aidem Potiga kaasas. Aga hetkel meil ei ole Aidem Potiga mingisugust lepingut."

- Kuivõrd saab müügiõsakond sekkuda saadete tegemisse?

"Programm ise avaldab soovi, kuhu ta soovib sponsoreid ning siis otsitakse neid. Siamaani on see väga halvasti õnnestunud."

- Millistes kanalites te ise oma raadioid reklaamite?

"Lehtedes on kõik bartertehingud, tasulisi reklaame teeme väga harva. Raadio 2 barter on kusagil 2 miljoni ulatuses.

Postimees avaldab meie kasti ja Sõnumilehe koduleheküljelt saab klikkida meie Real Audiosse. Selliseid väikseid asju me püüame kogu aeg juurde teha. See on meie strateegiline taotlus."

- Mida te lehtedele vastu annate?

"Põhiliselt on see seotud ikkagi nende lehtede tutvustusega ja reklaamiga."

- Aga väli- või telereklaam?

"Eesti Televisiooniga on leping, mille Ringhäälingunõukogu on aktsepteerinud, et ETV ja ER võivad teineteist vastastikku reklaamida tasuta. Raadio 2 televisioon reeglina ei reklaami.

Ega raadioga ei ole nii, et teed ühe hea reklaamikampaania ja kõik tormavad sind kuulama. Või ka vastupidi – näiteks kui kaotasime ära põllumeeste saate, ega esimese aasta jooksul ei vähenenud kuulatavus sel ajahetkel.”

– Millised on erinevate kanalite identiteedid?

“Ma üritasingi põhjendada, miks meil on neli kanalit praegu. Kolm põhilist identiteeti, mõjutavat tegurit on seadus, traditsioon ja konkurents.

Puhtalt seaduse pärast me teeme Raadio 4. Ega me heameelega ei teeks ju venekeelset programmi.”

– Miks mitte?

“Aga miks me peaksime seda tegema, kuils seadus ette ei kirjuta?”

– Kas sel pole kuulajaid või?

“Ei, miks tal pole kuulajaid. Aga, miks Eesti Raadio peab seda tegema?”

– Aga miks te ülejäänud programme peaksite tegema, kui seadus ette ei näeks?

“Sest Eesti riigikeel on eesti keel. Siis me võiksime teha ju ka ingliskeelset programmi. Kui me nüüd mõtiskleme Eesti vabariigi põhiseaduse või olukorra üle, siis, mis on see, miks me peame tegema venekeelset programmi. Peale selle, et seadus seda ette näeb.”

– Miks seadus seda ette näeb?

“See on ilmselt riikliku poliitika osa integreerida seda elanikkonda. Aga meie jaoks oleks ju märksa lihtsam teha ühekeelset programmi. Me oleme ju loonud paralleelstruktuurid. Seda on korduvalt ka eelnevatel aastatel vajeldud, kas teha seda edasi või mitte. Siamaani on Riigikogu tahtnud, et me ikkagi jätkaksime. Kui riigi kodanik ma saan sellest väga hästi aru, sest kahtlemata see on praegu ainuke kanal Eestis, mida enamik võõrkeelseid inimesi üldse jälgib. Niiõelda, mis on Eesti kontrolli all. Sest ega Eesti venekeelne ajakirjandus ei ole ju Eesti kontrolli all.

Miks ETV ei ole teinud venekeelset programmi, võiks küsida.”

Programmid olemust ja sisu mõjutavad Ummelase sõnul (tähtsuse järjekorras):

SEADUS	TRADITSIOON	KONKURENTS
Raadio 4	Vikerraadio	Raadio 2
Vikerraadio	Raadio 2	Raadio 4
Klassikaraadio	Klassikaraadio	Vikerraadio
Raadio 2	Raadio 4	Klassikaraadio

Programmide eesmärgid Ummelase järgi:

VIKERRADIO – informatsiooniline ja kultuuriline programm lalale kuulajaskonnale (tegelik auditoorium – üle 45 keskharidusega või üle selle kuulajad, peamiselt Põhja- ja Lääne-Eestis – 270 000 kuulajat).

RAADIO 2 – informatsiooniline ja meelelahutuslik programm noorele kuulajale (tegelik auditoorium 25-45aastased keskharidusega ja alla selle kuulajad kogu Eestis – 230 000 kuulajat).

KLASSIKARAADIO – muusikaprogramm elitaarsele kuulajale (tegelik auditoorium – üle 30aastased kõrgharidusega suurlinnaelanikud – 30 000 kuulajat).

RAADIO 4 – informatsiooniline ja meelelahutuslik programm venekeelsele kuulajale (tegelik auditoorium – üle 30aastased peamiselt Põhja-Eesti kuulajad – 200 000 kuulajat).

Lisa 3

**Intervjuu Erki Berendsiga,
Kuku Raadio toimetajaga 30.03.1999**

Küsitlajad: Henrik Roonemaa ja Mart Normet. Alltoodu on suulise kõne täpne üleskirjutus.

– Kas uudistesaatel on alati kindel ülesehitus?

“Jah, on küll. Lähtub klassikalisest printsiibist, tähtsam enne, vähemtähtis pärast. Pikemates, 8-minutilistes saadetes on üks, tähtsaim uudis laiendatud ja selle pikkus on umbes 2,5 minutit. On ka eriformaat, mille puhul tullakse ülitähtsa uudisega uudistevälisel ajal.

Välisuudist kasutame üsna palju, eriti praegusel hetkel. Me praegu ei alusta Eesti uudistega, vaid tihtipeale just Kosovo uudistega. Välisuudised moodustavad kolmandiku uudiste mahust.

Raadio 100 FM uudised on rohkem suunatud vene kuulajale ja need probleemid, mis neid vähem huvitavad (mõningad majandusasjad ja rahvusliku koloriidiga kultuuriasjad) on nendes uudistes kas lühidalt või üldse ei ole. Sinna asemele näiteks kodakondsus- ja migratsiooniasjad, mis on neile natuke hingatõheline. Aga programmi ülesehitus on põhimõtteliselt sama.

Uunot me loeme noorte muusikajaks, kuhu käivad uudised võiksid ennekõike puudutada muusikamaailmas toimuvat. Uuno eelistab neid poliitikale ja majandusele.

Eevas on rohkem meelelahutuslikku uudist: teadus, tervis, mood."

- Kuidas on organiseeritud uudiste kogumine?

"Peaasjalikult kasutame uudisteagentuuride materjale. Praegu BNS, ETA ja läbi BNSi ka AP ja France Press. Kunagi ostisime sisse ka Reutersit, mis oli äärmiselt hea ja operatiivne kanal, aga ta oli rõõgatult kallis. Reutersi uudiste tohutust massiivsust suutsime ära kasutada võibolla 1% ja me leidsime, et see kasutegur on natukene liiga väike.

Teiseks, meie omad uudistetoimetajad proovivad üht-teist välja uurida, teada saada, mõnd agentuuriuudist laiendada.

Kolmandaks, meie tuttavad firmad või asutused (linnavalitsused, maakonnavalitsused). Nendega on kahepoolne side. Lisaks veel kõikvõimalikud firmad, mis on huvitatud mingi info edastamisest, annavad pressiteateid või saadavad fakse.

Järgmine tasand on raadiokuulajad, kes ei anna üldse mitte vähe ja teisejärgulist infot, me oleme sealt saanud palju kasulikku. Ühiskond on ju suur ja silmi palju. Kuskil uputab, kuskil on tees augud, kuskil on kanalisatsioonikaevul kaas pealt ära jne. Ennekõike selline info."

- Kui paljud ja millistes rollides inimesed on sellesse tegevusse haaratud?

"Kõik, kes uudistega tegelevad, on nii reporterid, toimetajad kui ka diktorid."

- Kui tihti te kasutate uudisteagentuuride poolt pakutavat? Miks?

"Eestis teevad raadioajakirjandust uudisteagentuurid. Kuskus on näiteks oma uudiste osakaal umbes 5%. BNSis töötab uudistega umbes 30 inimest, meil aga 3 inimest. Me ei ole eesmärgiks seadnud agentuuridega võistlemist, aga meil on hea meel, kui mõni meie poolt välja uuritud asi satub agentuuri. See on kvaliteedi näide. Eile näiteks jõudis BNSi läbi Kuku asjaolu, et presidendile kingiti koer."

- Millist laadi koostööd teevad korrespondendid ?

"Me saame endale korrespondentsinfot Moskvast, Peterburist, Stockholmist, Soomest, kui vaja siis ka USAst (VOA) ja Praha. Nad ei ole otseselt Trio palgal, aga nad töötavad meie heaks ja annavad meile vajalikku infot edasi. Erikorrespondente ei jaksa kuhugi saata, raha ei ole. Mitme firma peale võib saata, aga üksi mitte."

- Kas teie jaam on harilikult esimene, kes uudise teatavaks teeb?

"Ikka on juhtunud, seesama koera asi näiteks, see tuleb esimesena pähe. No kord nädalas juhtub seda küll."

- Millisel tasemel haridust ja/või töökogemust te nõuate ajakirjanikelt? Toimetajatelt?

"Nõuaks, loomulikult. Tahtes olla professionaalne raadiojaam, tahaks me töötada professionaalsete ajakirjanikega. Paraku on seis selline, et profiajakirjanikke ei jätku ka muudesse kvaliteetsetesse väljaannetesse. Kanaleid on palju ja nõudlus on suur, tekkinud on üleostmise süsteem ja see on kahetsusväärne. Meil on tulnud ka inimesi otse tänavalt, mõned neist on ka jäänud.

Esiteks on vaja teatavaid Jumala poolt loodud eeldusi: kõne, hää, väljendamisoskus. Teiseks, ajud. Kogu asjandusest peab suutma enda jaoks midagi välja lugeda ja mõnikord ka ridade vahelt lugeda.

Kolmandaks peab aru saama, mis asi on raadio. Päev ei alga kell 9 ja ei lõpe kell 17, lõunavaheajaga kell 13-14, kohustuslike puhkepausidega iga 15 minuti järel. Kui uudis tuleb ka pool 2 õösel, siis tuleb see kohe ära tuua. Aeglane ei tohi olla, uudiste-toimetaja töö on kiire, pikalt mõtlemiseks aega ei jää. Teine tüüp, kes meile ei sobi, on sigainimesed. Need on inimesed, kes ärkavad liiga hilja, kes ei käivitu hommikul kell 6. Tuleb ja loeb mehaaniliselt midagi ära, aga ta ei mõtle sellele."

- Millist laadi koolitust pakute omalt poolt (sealhulgas diktoritele)?

"Otseselt koolitamiseks puudub võimalus. Meie nimetame seda auto parandamiseks sõidu ajal. Kohapealne koolitus ennekõike. Meil on häälekoolitus näiteks. Meie muud koolitust teha ei saa, meil on koostöö Eesti Meediakolledziga, kus meie inimesed on käinud kursustel ja loengutel. Esmane ajakirjanduslik koolitus on meil kohapeal olemas, Berends, Tiido ja Nõgene annavad oma näpunäiteid. Umbes kahe kuuga võib täiesti valgest lehest mingisuguse uudisteinimese välja koolitada."

- Milline uudislikkuse kriteerium on teie (jaama) seiskohalt kõige olulisem?

"Uunost ja Eevast sügavat infot ei saa, nende ülesanne on kuulajat sündmustega ainult kursis hoida."

- Mille alusel te määrate uudiste järjekorra?

"Uudised on kõik tähtsuse järjekorras. Isegi Eesti-välismaa võib vaheldumisi lugeda, tähtsam enne."

- Kas igas uudistesaares/bülletäänis peab olema mõni positiivne lugu? Human interest lugu? Kollane uudis?

"Peaks olema. Kunagi lõpetasime Kuku uudised alati mõne naljaka uudisega. Nüüd me ei ole suutnud seda printsiipi enam järgida. Selleks, et uudistesaaade tingimata mõnd sellist uudist

sisaldaks, selleks ei hakka uudistetoimetaja väga vaeva nägema. Kui see talle ette jääb, siis pannakse sisse.”

- Kas iga konkreetset uudistesaadet kokku pannes mõlete konkreetsele selle hetke sihtgrupile?

“Ei. “Päevapilgu” ajal mõeldakse küll, aga saateid on nii palju, et selleks lihtsalt ei jää aega. Kui on uudis olemas, siis peab ta eetrisse minema.”

- Millistel tingimustel olete nõus tegema ekstra bülletääni või lülituse?

“Neid kordi on olnud väga vähe, ent siiski. Estonia katastroof, mõningad suuremad põlengud. Ükskord häiris R2 saatja ja R2-s telefonile ei vastatud, siis me teatasime raadio kaudu, et mõni riigiraadio inimestest võiks midagi ette võtta. Mõnikord ka Riigikogus mõne väga tähtsa küsimuse lahendamisel läheme eetrisse, et tähtis uudis kiiremini uudistesse tuua. Aga need on ainult Kukur.”

- Kas teil on mõni kindel nipp, kuidas kuulajate tähelepanu pidevalt (uudistesaate ajal) üleval hoida?

“Eks ikka on. Kui mingi tähtis sündmus on, kus meil oma inimene kohal on, siis ütleme, et järgmises saates räägime sellest pikemalt ja põhjalikumalt.”

- Mida te teete, et kuulajad saaksid aru ning mäletaksid teie uudiseid?

See tuleb iseenesest, selleks midagi tegema ei pea. See oleb uudiste headusest.”

- Kas teil on kindlad uudise kirjutamise reeglid?

“Agentuuriuudis toimetatakse üle, kuid mitte piisavalt. Otseene kõne, pikad ja lohisevad laused – need sisse ei tohi jääda. Aga uudis ise on tähtsam kui toimetamine. Kiirus ja tempo on kõige tähtsam, kui ei jõua toimetada, siis läheb toimetamata sisse. Minevikus oleme käigu pealt tõlkinud, see nõuab aga täielikku professionaalsust.”

- Kas te eelistate kindlat diktoritüüpi?

“Küll oleks hea, kui saaks eelistada.”

- Kas diktor peab hoidma kindlat tempot ja tooni?

“Uunos on diktor masin, kes peab uudise inimeseni tooma. Kuulaja ei peaks võtma uudiseid mitte ette lugemisena, vaid rääkimisena. Kuku puhul hakkab see juba lugema, Uunos ja Eevas mitte nii väga.”

- Kas te kasutate bülletäänides taustamuusikat? Miks/miks mitte?

“Kukur ei ole. Uunos ja Eevas jaama rütmi säilitamise pärast ja kuulaja ootustest lähtuvalt. Kuku on konservatiivne jaam.”

- Milliseid kõlle te kasutate? Mis on nende funktsioon?

"Ligendavaid kõlle ei peaks olema. Isegi välisuudiseid ei peaks kuidagi eraldama. Omal ajal oli lihtne – NL (kodumaa) ja välismaa."

- Millistel juhtudel kasutate helilõike?

"Ainult Kukes ja tähtsate uudiste puhul."

- Kas te hoiate uudistesaares selgelt lahus fakti ja kommentaari?

"Jah. Toimetaja isiklik arvamus on selgelt eraldatud."

- Kas intervjuud korrespondentidega tulevad alati lühidist?

"99% otse. See on meie printsiip, me töötame enam-vähem otse. Nii palju kui võimalik."

- Millist tagasisidet ja kui tihti te saate oma uudiste kohta? Kuidas te sellele reageerite, kasutate?

"Eestlased on üldiselt sellised naljakad olevused, nad reageerivad äärmiselt kummaliselt. Siis kui peaks reageerima, siis nad eriti ei reageeri. Aga piisab sellest, kui keegi vääratab natukene nime hääldamisega, paneb mitmuse osastava valesti või kui tal R põriseb, siis võib olla reaktsioon täiesti äraarvamatu. Helistavad üsna tundlikud inimesed. Sõltub vaimsest tasemest ja ilmselt ka sellest, et nendel puudub suhtlusobjekt, nad on kas üksi või vigased või puuetega. Normaalne, tavaline inimene, üldjuhul meile ei helista."

- Kas te kasutate/viite läbi auditooriumi uuringuid?

"Jah. Nii palju kui BMF neid üllitab. Iga 3 kuu tagant antakse täisuuring ja vahepeal pooluuringud."

- Milliseid aspekte sooviksite muuta või täiendada?

"Jaam saaks toetuda väga paljus oma reputatsioonil ja autoriteedil oma uudistele. Seda on meil endiselt liiga vähe. Uudistesaares peaks olema ka operatiivseid lülitusi, kasvõi minutiliseks."

- Kui tihti toimuvad toimetusesisesed arutelud uudiste sisu ja vormi üle?

"Toimuvad kusagil iga 3 kuu tagant. Kuku inimesed ainult. Teeme analüüsi ja jälgime, mida on tehtud."

- Kuivõrd te jälgite teiste raadiokanalite uudiseid? Millised on muljed?

"Aega eriti ei ole, kuid natukene ikka. Eesti Raadiot ja ka Uudisterraadiot. Pisteliselt monitoorisime neid ja nende uudistesaaresid, aga mitte väga palju."

- Kas te olete täheldanud mingit survet väljastpoolt?

"See võis alguses nii olla, aga enam küll mitte. Tsensuuri ei ole."

– Kui kitsa eelarvega peate läbi ajama? Millisel moel mõjutab see teie programmi.

“Küsimus ei ole tegelikult rahas. Sellest ei ole isegi juttu olnud.”

– Millised on teie arvates raadiouudiste tulevikuväljavaated võitluses pressi, TV ja Interneti uudistega?

“Me küll jälgime, mis ümberringi toimub, aga me ei tõmble iga tehnilise uuenduse pärast. CNNi tüüpi kanalit Eestisse luua ei ole praktiliselt mõtet, ei toimu midagi, ei juhtu.”

Kanalite identiteedid Erki Berendsi sõnul:

Kuku. “Me ei osanud prognoosida, mis sellest kõigest tuleb. Me teadsime, mismoodi ei peaks tegema, ehk nii, mismoodi omal ajal Eesti Raadios programmi toodeti. Meie kaubamärk on head uudised ja väga head saated. See on meie kaubamärk, mis baseerub meie tegijate autoriteedil. Usaldus, stabiilsus, kindlus, konservatiivsus.”

Uuno. “Uunol on arenguruumi veel selles suunas, et ta oma tegijate puhul suudaks oma ette kandmise taset tõsta. Uudised on hästi toimetatud, aga nende ette kandmisel tekib probleeme. Formaati on muutunud, on paindlikum. Kontakt kuulajaga peaks olema tihedam. Uuno on oma identiteedi enam vähem leidnud, aga nüansse peab veel paika sättima. Energia, aktiivne eluhoiak.”

Eeva. “Toonust tõstev, meeleolu parandav, vitamiinisüst.”

Elmar. “Rahvuslik kanal. Peaks rõhutama oma kultuuri-identiteeti. Ainult eestikeelne. Rahulik-rahvuslik.”

Raadio 100 FM. “Kardinaalselt muutunud. Kunagi oli ta venekeelne Kuku. Formaati oli praktiliselt sama. Eesmärk oli natukene propagandistlik, integreerumine oli märksõna. Aga selles suhtes me täielikult ebaõnnestusime. See oli pigem ühiskonna viga, aga venekeelne kogukond ei ole selliseks raadioks lihtsalt valmis.”

Kohalikud raadiod. “Nendel on veel kõige suuremad arenevõimavõimalused. Nad on liiga ametlikud, liiga kantseleilikud. Uudis nende jaoks on see, kui linnavalitsus istub kokku ja midagi arutab”.

Mati Kark

ETV ja TV 3 põhiuudiste võrdlus

Käesolevas artiklis võrdlen Eesti Televisiooni uudistesaaate "Aktuaalne kaamera" ja TV 3 "Seitsmeste uudiste" teemasid, teemade väärtustatust, uudiste geograafilist mastaapi, uudiste algatajaid ja põhiesinejaid. Hüpoteesiks on, et "Aktuaalse kaamera" uudised pakuvad vaatajale mitmekülgsemat infot kui TV 3 "Seitsmesed uudised".

Kuid püüan vaadelda uudiseid ka laiemas mõttes. Milline on uudiste väärtus avaliku arvamuse mõjutamise seisukohalt ja kui tõsiselt võib ning saab võtta teleuudiseid kui reaalsuse peegeldust?

Püüan näidata, et uudiseid analüüsitades avaldub informatsiooni ühekülsus, väljajättelisus ja kallutatatus ning et uudistes ilmneb uus reaalsus, mida võib nimetada meediareaalsuseks ja millel on ümbrisevaga vaid põgusaid kokkupuutepunkte. Kepplinger (1975) oletab, et "reaalne kultuur" on asendunud "meediakultuuriga", ja see on paljude inimeste jaoks sama reaalne kui reaalsus ise (Schoenbach & Becker 1993: 331).

Vaatluse all on ühe nädala uudised – 13.12.1999 – 19.12.1999. Et "Aktuaalse kaamera" põhisaates pole majandus- ega spordiuudiste blokki (need uudised esitatakse vaatajale põhisaatest eraldi olevates saadetes "Kapital" ja "Sport, sport, sport"), nagu see on "Seitsmeste uudistes", jäid uurimise alt välja ka "Seitsmeste uudiste" majandus- ja spordiuudis- teblokid. Samuti ei läinud eraldi uudistena arvesse "Seitsmeste uudiste" lõpus esitatud sündmuste lühikokkuvõte.

Suures osas põhineb kodeerimisjuhend Johan Galtungi ja Mari Ruge välisuudiste uurimiseks väljatöötatud meetoodikal (1965), mille alusel on uudiseid uuritud juba mitukümmend aastat. Käesolevasse uurimusse on Norra teadlaste meetoodika jõudnud 1995. aastal rohkem kui 40 riigis läbiviidud välisuudiste uurimuses "International News Flow" kasutatud kodeerimisjuhendi kaudu.

Uudiste vaatajad

Auditooriumilt, telekanalile kulutatud aja osakaalult ja kanali vaatamiseks kulutatud aja poolest on Eesti Televisioon

ning TV3 peaaegu võrdsed (vt tabel 1). Uudistevaatajate arvult aga mitte (vt tabel 2). Siiski on tegemist kahe enim vaadatava telekanali enim vaadatavate uudistesaadetega Eestis.

Tabel 1. ETV ja TV 3 vaadatavus

	Auditoorium nädalas*	Vaatajaid nädalas	Osa kogu telerivaatamisele kulutatud ajast nädalas	Kanalile kulutatud aeg nädalas
ETV	70%	813 000	19,1%	5h 43min
TV3	68%	787 000	18,7%	5h 43min

* Eesti elanikud vanuses 12-74, vähemalt 15 minutit nädalas

Allikas: BMF Gallup Media Tele- ja raadioauditooriumi päevik-uuring detsember 1999 (01.12. 1999 – 28.12.1999)

Tabel 2. ETV ja TV 3 põhiuudiste vaadatavus

	Koht vaadatavuse alusel	Vaatajaid
"Aktuaalne Kaamera"	1.	300 000
"Kõrgema Sõja"	2.	120 000

Allikas: BMF Gallup Media Tele- ja raadioauditooriumi päevik-uuring detsember 1999 (01.12. 1999 – 28.12.1999)

Teleuudistest

Veikko Pietilä järgi on uudised informatsioon või teade maailmas toimunud päevakajalistest asjadest ja juhtumitest. Uudistetoimetuse eesmärk on rahvast olulistest asjadest informeerida, et inimesed saaksid ühiskondlikus ja poliitilises elus teadlikult kaasa rääkida. Informatsiooni tuleb edasi anda objektiivselt, tasakaalustatult, täpselt, see peab olema oluline ja põhinema faktidel (Pietilä 1995: 9).

Meediateoreetikud ja semiootikud, sealhulgas Pietilä ise, seavad kahtluse alla uudiste avaldamise valikukriteeriumid ja objektiivsuse ning tasakaalustatuse nõude: seda eelkõige pildi

ja teksti vaheliste suhete tõlgendamise aspektist lähtudes. Selline lähenemine põhineb keele ja muude märgisüsteemide uuringutest sündinud arusaamisel, et nähtused ja juhtumid ei ole olulised iseenesest, vaid neile annab mingisuguse tähenduse keele ja muude märgisüsteemide kasutamine. Seega ka uudised ei saa tegelikult kajastada vahetult, vaid kaudselt: nende tähenduste alusel, mida käsitletavatele asjadele annavad uudistetegijad (Pietilä 1995: 10-11).

Toimetajad ja reporterid valivad uudiseid saates avaldamiseks teatavate kriteeriumide alusel, mis ilmtingimata ei pea sõltuma sündmuse või juhtumi olemusest. See, milliseid sündmusi edastatakse, pole mitte nende sündmuste seesmise tähtsuse peegeldus, vaid komplekssete ja kunstlike valikukriteeriumide avaldus (Fowler 1991: 2). Millised need valikukriteeriumid on, pole lõplikult selge. Vastavasisulistes uuringutes tuuakse välja küll teatud märksõnad: sündmuse suur poliitiline ja majanduslik tähtsus, sündmustes osalejate prominentsus, sündmuste isikupärastamise võimalus, negativism (Hansson 1999: 4), kuid sellised uurimused põhinevad tagajärgedel ehk sellel, mis uurijatele suurt hulka uudistesaaateid analüüsid silma hakkab. Suur hulk uurimismaterjali võimaldab välja tuua küll valikute üldised suundumused ja ideoloogiad, kuid tähelepanu alt jääb välja see osa valikukriteeriumidest, mis valitseva mõttelaadiga ei ühti, ja ka need uudised, mis saatesse ei sattunud ning mida seetõttu pole võimalik analüüsida. Uudised pole mitte niivõrd leitud ega kogutud, kui võrd loodud (Fowler 1991: 13).

Võib väita, et sündmused pole toimetajate ja reporterite jaoks olulised iseenesest, vaid nende esitamine uudistesaaates sõltub paljudest objektiivsetest ja subjektiivsetest faktoritest. Näiteks pildimaterjali olemasolust, saate pikkusest, juurdepääsust infole, teema eelnevast kajastatusest saates, aga ka uudistesaaate peatoimetaja/päevatoimetaja isiklikest eelistustest, huvidest, kultuuriruumi tundmisest, poliitilistest veendumustest ja nii edasi. Näiteks valitsuse tegemisi kajastatakse soosivamalt kui opositsiooni tegemisi, Euroopa Liiduga ühinemise pooldajaid soojemalt kui Euroopa Liidu vastaseid (Pietilä 1995: 199). Seega pole uudis see, mis juhtus, vaid see, mida saab vaadelda ja esitleda kui uudisväärsset (Fowler 1991: 13).

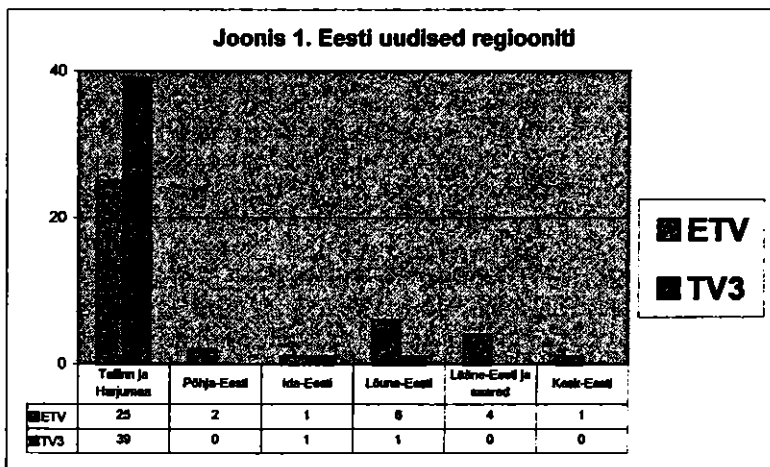
Avaliku arvamuse aspektist pole uudised mitte ainult selle kujundajaks, vaid ka avaliku arvamuse keskkonna loojaks, mille reaalsusaste või seotus ümbritsevaga pole otseses seoses uudistesaaates avaldatuga. Reaalsuse representatsioon, mida uudised pakuvad, pole mitte reaalsus ise, vaid reaalsus, mida

vahendatakse läbi märkide, koodide, müütide ja ideoloogia. Uudised loovad domineerivale mõtteviisile kuju ja peegeldavad kujutlust sellest, mis on oluline (sest see, mis on oluline, on see, mis on uudistes), järelikult annavad uudised panuse protsessi, kus luuakse domineeriv ideoloogia sellest, mida me tajume reaalsusena. Üks silmnähtav näide sellise ideoloogia funktsioneerimisest teleuudistes on müüdi säilitamine, et kõik see, mis on oluline, on see, mis päevast-päeva toimub poliitikas, majanduses ja rahvusvahelistes suhetes (Bignell 1997: 115).

Analüüsitud uudiste geograafiline mõõde

Analüüsitud nädala jooksul oli ETV "Aktuaalse kaamera" (AK) põhisaates 72 uudist ja sama nädala "Seitsmestest uudistes" 77 uudist.

Kummagi kanali uudistesaares polnud kordagi eraldi ära märgitud Eesti ega välismaiste uudisteagentuuride kaudu tulnud uudised (seda, et edastatakse BNSi, ETA, Reutersi või mõne muu agentuuri infot, mitte oma reporterite kirjutatud või ülesvõetud lugusid). Välisinfo põhjal koostatud ja pildiga illustreeritud välisuudiseid oli palju: AKs 35% ja "Seitsmestest uudistes" 42% kõigist uudistest. Nädala jooksul esines AKs väliskorrespondendi tehtud uudiseid seitsmel korral ja "Seitsmestest uudistes" kahel korral.



AKs oli siseuudiseid 39 ja "Seitsmestest uudistes" 41. Uudiseid, mis puudutavad kogu Eesti elanikkonda, oli AKs 28,

"Seitsmestes uudistes" 29, kindla regiooniga seotud uudiseid AKs 11 ja "Seitsmestes uudistes" 12 (Tallinn või Harjumaa).

Kuigi kindla regiooniga seotud uudiste arvulised näitajad on samad, ajab TV 3 niidelda Tallinna asja: regiooniga seotud uudiste teemad puudutavad "Seitsmestes uudistes" vaid Tallinna ja Harjumaa elanikke (vt joonis 1). AK puhul on kindla regiooniga seotud uudised enamasti salvestatud väljaspool Tallinna. See tähendab, et AK kaasab saatesse suuremal hulgal teemasid, mis huvitavad mittetallinlasi. "Seitsmestes uudistes" oli 39 uudist Tallinnast või Harjumaalt, AKs 25. Teistest regioonidest oli "Seitsmestes uudistes" uudiseid vaid kaks, AKs aga 14 (36% siseuudistest).

Uudiste teemad

Teemade valik on AKs avaram. Erinevalt "Seitsmestest uudistest" leiavad käsitlemist sõjavägi ja riigikaitse, energeetika, keskkond ja saastus, streigid ja religioon. Eesti regionaalarengust räägiti AKs neljal, "Seitsmestes uudistes" vaid ühel korral.

Enam-vähem võrdne on kultuuri-, sotsiaal- ja haridusteede, loodusõnnetuste ja ilma puudutavate sündmuste kajastamine.

"Seitsmestes uudistes" oli rohkem poliitikauudiseid (11, AKs 8), kuritegevuse, õigusemõistmise ja politseiga seotud teemasid (11, AKs 5) ning inimliku huvi lugusid (3, AKs mitte ühtegi). Erinevalt AKst oli "Seitsmestes uudistes" ka üks meelelahutuslik uudis.

Uudise väärtustatus

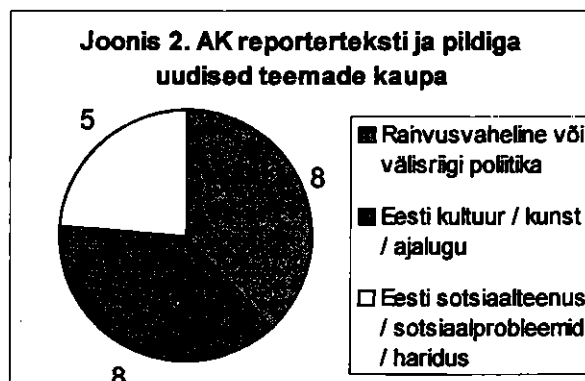
Mõlemad kanalid väärtustavad uudiste järjestusega kõige enam rahvusvahelist poliitikat, AK ka Eesti poliitikat (vt tabel 3). "Seitsmesed uudised" leiavad, et inimesi huvitavad sotsiaalprobleemid ja haridus, nendel teemadel oli avauudiseid kaks.

Märkimist väärib asjaolu, et "Seitsmesed uudised" on alustanud kaks korda saadet kuritegevuse teemaga ja üks kord rahvusvahelise konfliktiteemaga, mis tõestab veelkord eespool mainitud fakti, et sündmused pääsevad sagedamini ekraanile siis, kui nad sisaldavad negatiivset. "Aktuaalne kaamera" seevastu oma saateid kuritegevusega ei alusta, kuid ETV uudissaade annab kinnitust väitele, et ekraanil väärtustatakse enam uudiseid, millel on poliitiline tähtsus.

Tabel 3. Avauudiste teema

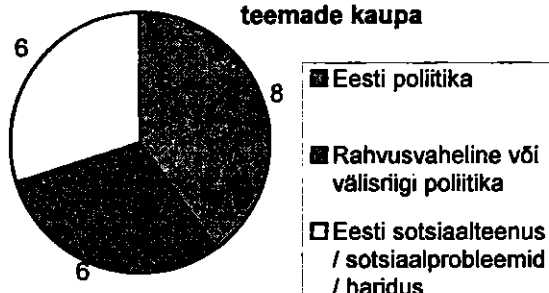
Avauudised	"Aktuaalne kaamera"	"Seitsmesed uudised"
Rahvusvaheline või välisriigi poliitika	2	2
Eesti poliitika	2	
Eesti sotsiaalteenus / sotsiaalprobleemid / haridus	1	2
Eesti regionaalne areng	1	
Eesti konfliktid / sõjad / streigid	1	
Rahvusvaheline või välisriigi sõjandus / kaitse / konfliktid		1
Eesti kuritegevus / õigusemõistmine / politsei		2

Neldsamu väiteld kinnitavad uudise väärtustatus reporteritteksti ja pildiga (vt joonised 2-5). AK väärtustab suures mahus

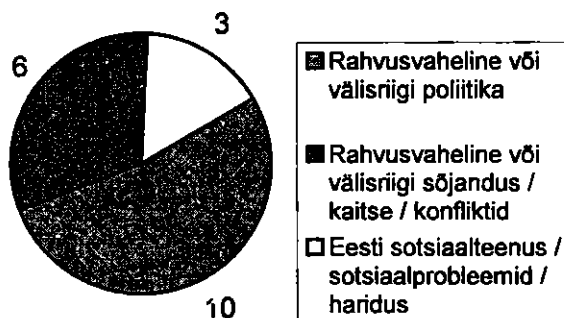


kultuuriuudiseid. Seda fenomeni võib seletada avaliku teenuse funktsiooni täitmisega, mis seab telejaamale kohustuse rahvuskultuuri edendada ja tutvustada.

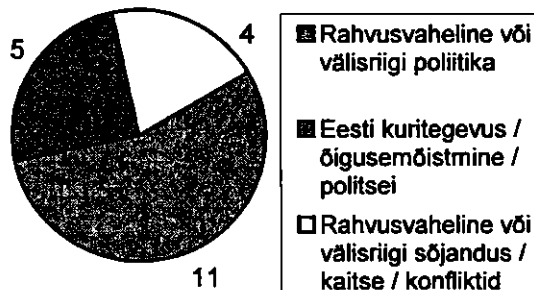
**Joonis 3. Seltsmeste uudiste
reporterteksti ja pildiga uudised
teemade kaupa**



**Joonis 4. AK ankruteksti ja pildiga
uudised teemade kaupa**

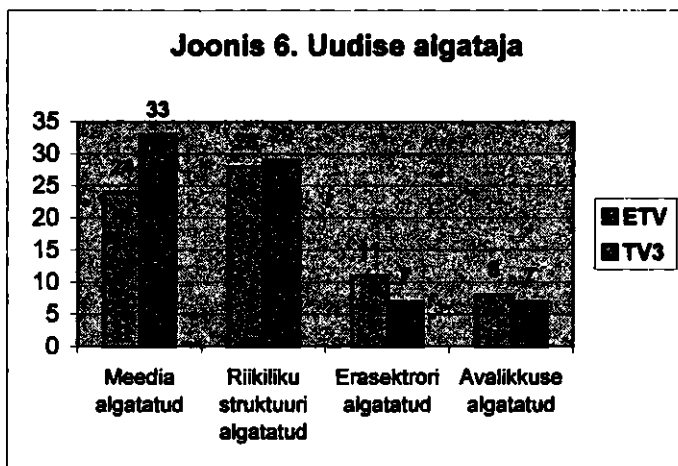


**Joonis 5. Seltsmeste uudiste
ankruteksti ja pildiga uudised
teemade kaupa**



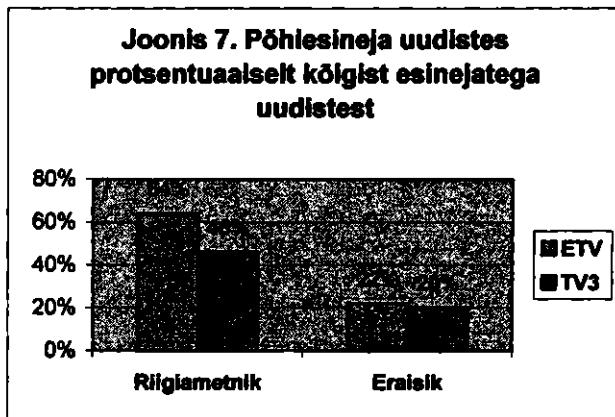
Uudise algataja

Meedia algatatud uudiseid (näiteks "Seitsmeste uudiste" lugu Tallinna kaubamaja ees inimesi revolvrast haavanud kaitsepolitsei Matti Korpi kohtuistungilt) oli "Seitsmestes uudistes"



33 (43% kõigist uudistest), AKs 24 (33%) (vt joonis 6). See tähendab, et TV 3 uudistetoimetuses on aktiivsemalt uudiseid otsinud.

Peaaegu võrdselt oli mõlema kanali uudistes nii riigistruktuuride, erasektori kui avalikkuse algatatud teemasid.



Põhiesineja

Riigiametnik esines AKs 23 korral (64% kõigist uudistest, kus oli esineja), "Seitsmestest uudistes" 19 korral (46%) (vt joonis 7). Eraisik esines nii AKs kui "Seitsmestest uudistes" kaheksal korral.

Kokkuvõte

Sündmusi uudistemeedias valitakse vastavalt komplekssetele uudisväärtuse kriteeriumikogumitele; uudis pole see, mis juhtus, vaid see, mida saab vaadelda ja esitleda kui uudisväärtset (Fowler 1991: 13). Fowler leiab, et uudisväärsena vaadeldakse eelkõige tööstuses, majanduses ja kõige enam poliitilistes struktuurides toimunud sündmusi. Tuginedes uudise väärtustatuse andmetele võib väita, et selline seos kehtib ka Eesti Televisiooni ja TV3 uudistesaadetes.

Vastavalt *avaliku huvi* ja *avaliku sfääri* klassikalisele ideele on ühiskond struktureeritud kolme peamise jõu ümber: riik, turg ja kodanikud. Igaüks neist väljendab end oma peamise institutsiooni kaudu – valitsuse, tööstuse ja äri ning parlamendi kaudu. Meedia tervikuna on kutsutud avaldama vastutolmet kõigile kolmele jõule ühiskonnas (Avalik-õiguslik ringhääling... 2000: 2). Vähemalt ühte jõudu pole ei "Aktuaalne kaamera" ega "Seitsmest uudised" suutnud tasakaalustada. See on valitsuse poliitiline jõud. Põhiesinejateks mõlema telekanali uudistes on ülekaalukalt riigiametnikud. Samuti, tulles veelkord tagasi uudise väärtustatuse juurde, on avalugudena esitamise ja reporteritekti ja pildiga uudiste osas suures ülekaalus poliitilised sündmused.

Kui võrrelda AKd ja "Seitsmesi uudiseid", siis AK tugevateks külgedeks on korrespondentide olemasolu välismaal ja korrespondentide võrk Eestis ning suurem temaatiline mitmekesisus.

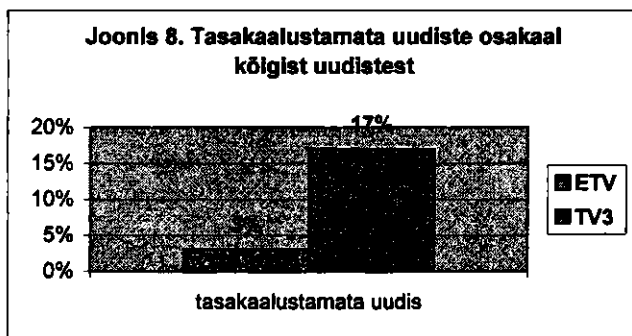
Siiski on mõlema kanali teemavalik küllaltki kitsas. Sellised olulised teemad nagu inimõigused, globaliseerumine, migratsioon/immigratsioon, etnilised probleemid ja soorollid jäid vaadeldava nädala jooksul sootuks tähelepanuta. Seetõttu võib väita, et teemade kaetus jätab soovida.

Mõlema kanali puhul on probleemiks riigiametnike liigne eksponentsimine, seda eriti AK puhul, ja eraisikute vähene kaasamine uudistesse.

Kuigi uudised peavad olema võimalikult objektiivsed, ei tähenda see seda, et keelatud oleksid uudised, kus vaataja saaks võtta kindla seisukoha: kas midagi on hästi või halvasti. AK uudistes on vähe probleemseid ja konfliktseid teemasid kajastavaid uudised, rohkem aga positiivsele viitavaid lugusid. AK

uudistes oli kriitilist nooti tunda 9 korral (13% kõigist uudistest), "Seitsmestes uudistes" 18 korral (23% kõigist lugudest), näiteks "Seitsmeste uudiste" lugu Saar Polli uuringust, kus selgus, et kodanikud on valmis ise politsei tööd tegema, sest peavad politsei tööd väheviljakaks. Tähelepanu positiivsele olukorrale/nähtusele juhtis AK 18 korral (25%), näiteks AK uudis Balti Assamblee kirjandusauhinna vastuvõtmisest Jaan Krossi poolt, "Seitsmesed uudised" aga 12 korral (16%).

"Seitsmestes uudistes" on suuremaid probleeme uudise tasakaalustatusega. 13 korral (17%) polnud sõna antud mõlemale osapoolale [näiteks "Seitsmeste uudiste" loos Helmut Paabo arvamusest, et politseinikud on koondatud ebaseaduslikult, vastaspool sõna ei saanud] (vt joonis 8). AK seevastu avaldas tasakaalustamata uudise kahel korral (3%).



Samuti on "Seitsmestel uudistel" probleeme asjakohase pildi leidmisega. Tekst oli pildiga täielikus vastuolus neljal korral (näiteks lugu valitsuse soovist anda Kunstimuuseumile Tallinna Linnahalli hoone, pildis näidati õiseid pimedaid võtteid linnahallist, laternaid ja silte. Kunstimuuseumi vastuseis seisnes eelkõige halli arhitektuurilistel iseärasustel, pildis aga polnud sellest mitte midagi näha). Osaliselt oli pilt tekstiga kooskõlas "Seitsmestes uudistes" 22 korral (32% kõigist pildiga uudistest), AKs kahel korral (3%). "Seitsmesed uudised" märgivad harva, et kasutavad arhiivipilti, ehkki nädala jooksul näidati mõningaid kaadreid mitu korda ning kasutati erinevatel aastaaegadel salvestatud pilti.

Uudised peavad teemade valikul ja nende käsitlemisel lähema piisava esindatuse printsiibist, see tähendab, esitama kõik olulised teemad olulistest valdkondadest. Eeltoodust selgub, et seda pole suutnud piisavalt teha kumbki uudistesaaade. Seda nii teemade valikul, nende väärtustamisel, uudiste edastamisel mujalt Eestist kui Tallinnast, ega ka uudise algatajana.

Uudistetegijate endi aktiivsus teemade avalikkuse ette toomisel on olnud äärmiselt madal. Haaratakse kinni toimetusele pakutud informatsioonist, püüdmata ise infot hankida. Ning seetõttu võib väita, et mõlemad uudistesaadet peegeldavad ümbritsevat teatava kallutatusega.

AK iseloomulikud jooned võrreldes "Seitsmeste uudistega":

- suurem hulk väliskorrespondentide tehtud uudiseid,
 - regionaalsete teemade suurem kaetus,
 - suurem hulk uudiseid väljastpoolt Tallinna,
 - avaram teemadevalik,
 - uudised on tasakaalustatud,
 - suurem hulk riigiametnike ekraanil,
 - uudistes on pilt ja tekst omavahel kooskõlas,
 - suurem hulk positiivse noodiga uudiseid.
- "Seitsmeste uudiste" iseloomulikud jooned võrreldes AKga:*
- toimetus otsib ise aktiivsemalt uudiseid kui AK,
 - suurem hulk teemasid, mis puudutavad vaid Tallinna ja Harjumaa elanikke,
 - vähe uudiseid väljastpoolt Tallinna,
 - suurem hulk uudiseid inimliku huvi ja meelelahutuse teemadel,
 - suurem hulk kriitilise noodiga uudiseid,
 - suurem hulk tasakaalustamata uudiseid,
 - suurem hulk uudiseid, kus pilt ja tekst pole omavahel kooskõlas.

Kirjandus ja allikad

- Avalik-õiguslik ringhääling Eestis: mõiste, programm, auditoorium* (2000). Uurimistöö 1. vahearuanne. Tartu Ülikooli ajakirjanduse osakond.
- Bignell, J. (1997). *Media Semiotics: an Introduction*. Manchester and New York: Guilford.
- BMF Gallup Media (1999). Tele- ja raadioauditooriumi päevikuuringu aruanded.
- Fowler, R. (1991). *Language in the News. Discourse and Ideology in the Press*. London and New York: Routledge.
- Galtung, J. and Ruge, M. (1970/1965). The Structure of Foreign News. Rmt: Tunstall, Jeremy (toim). *Media Sociology*. London: Constable.
- Hansson, S. (1999). *Aktuaalse kaamera põhisaadete analüüs*. Kursusetöö. Tartu Ülikooli ajakirjanduse osakond.
- Pietilä, V. (1995). *TV-uutisista, hyvää iltaa*. Tampere: Vastapaino.
- Schoenbach, K. & Becker, L. B. (1995). Origins and Consequences of Mediated Public Opinion. Rmt: Glasser, T. L. & Salmon, C. T. (toim). *Public Opinion and the Communication of Consent*. New York and London: Guilford.

Kadriann Kibus

Voitkade tabamine teleuudistes

"On tõst, et lõpuks mõjutab televisiooni kõige rohkem just majanduslik sundus. Seejuures ei saa aga öelda, et kõige televisioonis toimuva üle otsustaksid tema omanikud, reklaamijad ja riik, kes televisiooni toetab. [—] Võib ainult öelda, et oluline on neid asju meeles pidada." (Bourdieu 1999: 12).

Probleem pole mitte ainult otsene sõltuvus rahastajatest (riik, reklaamija). Probleemiks võib kasvada telejaamade üldine suhtumine, väärtushinnangute kujunemise protsess. Kuidas teleajakirjanik end jagab, vastutades samaaegselt ühiskonna ja tööandja (jaama omaniku) ees, kelle huvi on eelkõige kasum? Kas tal säilib vastutus ühiskonna ees?

Voitkade arreteerimist kajastavate uudiste vaatlusega annan ülevaate, kuidas teleajakirjanikud on esitanud avalikku tähelepanu kõitnud *human-interest* teemat. Seega – kuidas on ajakirjanikud ringi käinud kohaliku pomm uudisega: millist materjali kasutanud, milliseid küsimusi küsinud, kellelt küsinud, kuidas materjali kokku pannud ja millal ning kuidas seda esitanud. Kui tähtsaks on ajakirjanik ja uudistetoimetus Voitkade lugu hinnanud? Kas ajakirjanik suhtub Voitkadesse kui kurjategijatesse või kui rahvuskangelastesse?

Käesolev artikkel on kokkuvõte 2000. aasta juunis Concor dia Ülikooli meediateaduskonnas kaitstud kursusetööst "Eesti telekanalite võrdlev analüüs: vendade Voitkade kättesaamise kajastamine". Töö põhineb Eesti telekanalite uudiste põhisaadetes esitatud Voitkade arreteerimist kajastavatel uudisklippidel, mis olid eetris 2. märtsil 2000.

"Veri ja seks, draamad ja kuritööd on alati hästi müünud ja nii tõstis vaatajaskonna ülemvõim teleuudiste algusse selle, mis seni oli kõrvale jäetud või välja praagitud, taotledes tõsis e ajakirjanduse eeskujul solidsust." (Bourdieu 1999: 13)

Loomulikult kuulub ka Voitkade arreteerimine tsitaadis loetletud sündmuste hulka. Kuid sellega, et see uudis igas telekanalis uudiste esirinnas oli, ei taha ma väita, et televisioon peaks olema põhjalikum või tõsisem. Võtan eelduseks, et televisioon meediumina ei olegi uudistesaa te raames rohkemaks võimaline.

Aktuaalne kaamera

Voitkade uudis on esimene. Ajakirjanik räägib sellest, kui raske Voitkadel uues keskkonnas on. Uudise alguses näitab ajakirjanik empaatilist tooni kasutades üles kaastunnet ja positiivset suhtumist vendadesse. Ka Voitkadel enestel laseb ajakirjanik kasutada mõjuvõimsaid fraase, nagu "oma rahva vastu ei taha sõdida", "võõras võim" ja "otsustasime mitte koostööd teha". Diktor loeb: "[...] vennad Voitkad kinnitasid, et kõige enam muretsesid nad redutades oma vanemate pärast". Jällegi tsitaat, millega ajakirjanik kinnistab Voitkade positiivset imagot.

Intervjueeritud politseinikul ei lasta öelda midagi peale selle, et suvel rõõvitud relva saab ta nüüd tagasi. Teine politseinik jutustab, et "*elle esitati neile [Voitkadele – K. K.] süüdistused*". Politsei kinnitab, et vendade varjamisega olid seotud nende sugulased. See, et politseil eriti rääkida ei lasta, ei tähenda, et politseist oleks tehtud negatiivne kangeline. Vastupidi, politsei on klippi lülitatud sama konfliktivabalt kui Voitkadki. Klippi lõpetab diktor järjekordse tsitaadiga Voitkadelt: "*Me pole kurjategijad, lihtsalt läks nii*". Seegi lause pehmendab nende imagot.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et ajakirjanik ei küsinud ühelki intervjueeritavalt tema seisukohta, vaid lasi neil jutustada lugu. Vaataja saab teada, et Voitkad loodavad õigeksmõistmist ega ole enese hinnangul kurjategijad. Lisaks antakse teada, kui suur on avalikkuse toetus "metsavendadele" ("*Kümned inimesed on täna helistanud presidendi kantseleisse palvega, et president Lennart Meri vendadele Voitkadele armu annaks.*").

Puudub Voitkade süüdistamine. Põhiliselt on ajakirjanik esitanud taustainfot, näidanud suhteliselt positiivset suhtumist Voitkadesse ja esitanud neutraalse loo. Ometi ei saa sellist ajakirjanikupoolset neutraalsust nimetada ka püüdluseks objektiivsuse poole, sest ta on jätnud esitamata küsimused asjaosalistele (Voitkadele ja õigusorganitele).

Seitsmesed uudised

Voitkade arreteerimisloo asemel oli toimetuse esimeseks ja seega tähtsaimaks valinud uudise tuberkuloosiohust ja selle levikust vangide hulgas. TV 3 oli ainus telejaam, mis ei alustanud saadet Voitkade looga.

Voitkade lugu on järjekorras teine. Klippis vahelduvad korrapäraselt autoritekst ja intervjuu – on tekitatud kommentaari-vastuse efekt. Autoritekstis puuduvad subjektiivsed kommen-

taarid ja tugevad eelholakud, kuid saab selgeks, et ajakirjanik ei pea Voitkasid nalivseteks metsameesteks ega tunne nelle kaasa. Samas ei ole võetud taunivat või laativat seisukohta, sest vendade kuritegusid ega situatsiooni juriidilist poolt ei mainita. Samuti ei räägi ajakirjanik poliitsei tegevusest. Keskendutud on Voitkade hetkeolukorrale ja terve teksti allikana on kasutatud Voitkade poolt AKLe antud intervjuud.

Uudistetoimetused pole sellele uudisele erilist rõhku pannud. Võrreldes teiste kanalitega, oli tegu kõige lühema Voitkade arreteerimist kajastava klipiga.

Erinevatelt teistest telekanalitest valis TV 3 esimeseks tõsiseloo, teadvustades olulist probleemi. Positiivne on, et Eesti üldiselt homogeensel telemaastikul, kus põhiuudis on tavaliselt sama, leidub erandeid ja suudetakse tekitada ka teistsugune tähtsusjärjestus.

Päevapeegel

Traditsioonilise uudistesaaate asemel annab Kanal 2 argipäeval eetrisse kahekümneminutilise päevateemalise saate. Seega ei ole see struktuurilt võrreldav uudisklipiga.

Kasutatud on kahte allikat – autoriteksti, mis koosneb peamiselt kommentaaridest ja hinnangutest, ning intervjuud Voitkadega.

Läheneimisviisi kehtestab juba saatejuhi esimene lause, mis vastandab hea ja halva: *“Vennad Poltšihhid, vennad Tõnistad, vennad Urbid, vennad Johansonid pole mitte mingid vennad hetkel, võrreldes vendade Voitkadega. Kuid kes jõudis selle jutu peale juba vihastada, siis stop! – tuletame meelde, et kui need esimesed vennad said kuulsaks millegi heaga kultuuris või spordis, siis Voitkad on saanud kuulsaks kurjategijateks.”* Seega nimetab saatejuht Voitkasid kurjategijateks.

Ajakirjanik väidab, et on “väga kummaline vaadata”, kuidas rahva sümpaatia “osaliselt” Voitkade poole kaldub. Saatejuht asub sellega riigivõimu poolele. Öeldes võimu madala renomee kohta rahva hulgas, et “nii kurvalt ei tahaks seda asja ka jätta”, on ajakirjanik seda renomeed tõsta püüdnud oma suhtumise ja hoiaku kaudu.

Kasutatud on ETV intervjuud Voitkadega, see täidab saatest veerand tundi. Saatejuht annab Voitkade vastustele hinnanguid: *“Nagu näete on vennad Voitkad väga hästi ära tabanud seda, et neist on saanud meediafenomenid.”* Ajakirjanik väidab, et Voitkade teleesinemine on järelduste tegemiseks ebaadekvaatne ja subjektiivne allikas.

Ajakirjanik õpetab vaatajale, mida normaalne kodanik asjast arvama peab.

Ilmselt toimibki ta õigesti, kui ta teisi allikaid ei kasuta, sest tema ju teab, et "osaliselt" riigivõimu ei sallita ja siseministeeriumi ametnikud, bürokraadid ja teoreetikud tekitavad tavainimestes vastuselsu ja tõrget.

TV 1 uudised

Voitkade lugu on esimene. Erinevalt teistest telekanalitest on TV 1 intervjuueerinud siseministeeriumi ametnikku. Uudis esitatakse kahes osas: videoklipp ja stuudiointervjuu. Videoklipp koosneb põhiliselt autoritekstist. Erinevalt teistest kanalitest on kohe alguses kehtestatud politsei tähtsus kogu situatsioonis: *"Tulles vastu üldsuse huvi Aivar ja Ülo Voitka saatuse vastu, tegi politsei täna metsavendadega videointervjuu"*. Kui TV 3 ja ETV ei maininud, kus ja kuidas intervjuu Voitkadega sündis, siis TV 1 väljendab selgelt, et *"Politseiameti otsuse kohaselt tehti intervjuu Viljandi arestimajas"* ja Voitkasid küsitles mitte ajakirjanik, vaid politseiprefektuuri pressiesindaja. Samuti ei ole TV 1 ajakirjanik kasutanud oma tekstis mingit vendade (endist) igapäevaelu või eluraskusi kajastavat materjali. Ajakirjanik on võtnud ametliku seisukoha ja läheneb asjale õigusorganite vaatepunktist.

Ajakirjaniku hoiak on kehtestatud ka ametniku stuudiosse kutsumisega, mis näitab, et TV 1 ei ole Voitka-teemat pildanud meelelahutuslikuks, vaid tõsist seisukohta eeldavaks ja vajavaks teemaks. Ajakirjanik astub selgelt seaduse poolele, küsides siseministeeriumi avalike suhete juhilt Ilona Leibalt: *"Siseministeeriumi avalike suhete juht, neliteist aastat taga otsitud kurjategijad on nüüd lõpuks kätte saadud. Millised on seaduse järgmised sammud nende suhtes?"* Voitkasid nimetatakse "kurjategijateks" ja oodatakse "seaduse järgmisi samme". Negatiivne suhtumine on antud juba intervjuu avaküsimumusega. Ja nagu "Päevapeeglis", peab ajakirjanik avalikku arvamust kummaliseks ja ohtlikuks.

Ilona Leib ütleb: *"[---] me ei tohiks neid inimesi mütoligiseerida [---]"; "[---] neis ei ole kangelas, mida inimesed on neis otsinud suvi läbi ja aastaid"*. Voitkasid määratletakse kui antikangelasi, kes on mütoligiseeritud ja kangelaseks tehtud.

Leib teeb resolootse kokkuvõtte: *"[---] neid inimesi, kes on Eesti Politsei vastu relva tõstnud, ma ei saa kuidagi pidada kangelaseks"*. Saatejuht kommenteerib: *"No tõenäoliselt ka Eesti inimesed, kui nad selle üle sügavalt järele mõtlevad"*.

Seega kutsub TV 1 üles asjast "õigesti" aru saama.

Kokkuvõte

TV 3 on Voitkade arreteerimist käsitleanud lühidalt, sellele erilist sotsiaalset tähtsust omistamata.

"Aktuaalne Kaamera" on oma videomaterjali ja kohalolekut Viljandi arestimajas ära kasutades loonud narratiivse tabloidloo.

TV 1 ja Kanal 2 ajakirjanikud on Voitkade loos näinud vastuolu Voitkade, seaduse ja avaliku arvamuse vahel ning püüdnud kasutada oma ajakirjanduslikku mõju avaliku arvamuse muutmiseks. Kasumi tootmisele orienteeritud meedias on tugevate seisukohtade võtmise julgus ajakirjanike poolt positiivne nähtus.

Tugev ja konkreetne seisukoht on ainuke võimalus midagi ära öelda. Muidugi puudus Voitkade arreteerimise kajastamisel ajakirjanikul tegelik risk, sest need, kes seisukoha võtsid, tegid seda riigivõimu poolt, mitte vastu.

Tähelepanuväärne on, et seisukoha võtnud "Päevapeegli" ajakirjanik ei vaevunud oma arvamust eriti tõestama – saatejuht on lootnud oma autoriteedile. TV 1 toetas oma seisukohta siseministeeriumi ametniku stuudiosse kutsumisega. TV 3 puhul tasub välja tuua, et nad olid esimeseks uudiseks leidnud teistsuguse probleemi – tuberkuloosiohu. Arvestades, et ka Voitkade arreteerimise kajastamisel oli mitmel ajakirjanikul avalikkusele sõnum, võib väita, et antud teema käsitlemisel on ajakirjanikud tunnetanud vastutustunnet riigi, rahva ja iseenenda, mitte ainult oma tööandja ees.

Kirjandus

Bourdieu, P. (1999). *Televisioonist*. Tallinn: Perioodika.

Epp Ehand

Uudiste tõlgendamine tegijate ja vastuvõtjate poolt

Käesolev artikkel on kokkuvõte 2000. aasta mais Tartu ülikooli ajakirjandusosakonnas kaitsstud kursusetööst "Uudiste vastuvõtt ja tootmine kui uudisžanri kontekst". Uurimistöö eesmärk oli otsida võimalikke lähtekohti uudiste analüüsiks sellest, kuidas uudistekste tehakse ja vastu võetakse.

Lähteküsimus oli, kuivõrd kommunikaatorid ja vastuvõtjad teineteist mõistavad, kuivõrd langeb kokku žanri nendepoolne kirjeldus ja mõtestamine. Ootuspäraselt kirjeldasid uudiste lugejad, kuulajad, vaatajad ja raadiote uudistetoimetajad uudiseid üsna ühtemoodi. Ühesugune arusaam on žanri kui kindla tekstikonventsiooni tunnus.

Töö käigus tõusis esile uudiste autori küsimus. Kas uudised on igal pool ühesugused, nagu ütles üks töö raames küsitletu? Milline roll on sel juhul ajakirjanikul?

Eeluurimuslik töö põhines süvaintervjuel ühelt poolt uudiste lugejate, kuulajate ja vaatajatega ning teiselt poolt raadiote uudistetoimetajatega. Lugejaid, kuulajaid ja vaatajaid küsitlesid Tartu ülikooli ajakirjandusüliõpilased veebruaris-märtsis 2000. Küsitletuid oli kokku 23. Küsimused puudutasid üldist meediakasutust, üksikasjalikumalt televisiooni ja raadiot. Üheksa küsitletu puhul esitati lisaküsimusi uudiste kohta. Teistes intervjuudes on uudistest juttu muude küsimuste raames. Intervjueeritute hulk on liiga väike, et pretendeerida esinduslikkusele – siiski **märgiksin ära, et vastanute keskmise haridustase on Eesti keskmisest oluliselt kõrgem.**

10 raadiojaama uudistetoimetajaid ja programmijuhte intervjueerisid ajakirjandusüliõpilased kevadel 1999 projekti "Euroreporter 1999" raames (projektist on lähemalt juttu Mart Normeti artiklis käesolevas kogumikus lk. 135). Küsimused puudutasid uudiste tegijate üldist suhtumist uudistesse ja kitsamalt raadiouudistesse, uudiste auditooriumisse, uudiste valikukriteeriume, millest nad lähtuvad, ja uudiste kogumise ning töötlemise printsiipe.

Kuigi küsitletud on raadiote uudistetoimetajaid ja ka auditooriumiküsitlus on keskendunud elektroonilisele meediale, on küsimuseasetus siiski üldisem – üldajakirjanduslik.

Uudiste kirjeldus

Ootuspäraselt kirjeldasid lugejad, kuulajad, vaatajad ja uudistetoimetajad uudiseid üsna ühtemoodi. Nii uudiste tarvitajate kui tegijate kirjeldustest tuleb välja, et uudised

1) representeerivad ühist (ühiskondlikku, sotsiaalset) tege-
likkust;

2) uudised on uudised vaid hetke (mis ei tähenda, et neil po-
leks pikaajalist mõju);

3) uudisväärtuslikkuse kriteeriumid lahknevad teistest
ühiskonna väärtushierarhiatest (ei ole neist sõltumatud ega ka
üksüheses vastavuses, vaid teatud määral autonoomsed);

4) kajastavad ühiskonna jaoks mõjukaid sündmusi (muu
hulgas);

5) annavad teadmisi;

6) uudistes on faktid kommentaaridest lahus (üldjuhul);

7) uudised on selged, lühikesed, konkreetsed, asjalikud ja
nii edasi.

Mille poolest erinevad uudiste tegijate ja tarvitajate kirjeldu-
sed uudiste kohta? Uudiste lugejad, kuulajad ja vaatajad räägi-
vad, et uudised on erakordsed, ebatavalised, enneolematud,
kordumatud ja pidevalt muutuvad – uudised vahelduvad.
Uudiste tegijate jaoks aga on uudised tavalised ja rutiinsed.
Ebatavaline on uudistetoimetaja jaoks ebatavaline uudis.

Uudiste autor lugejate silmis

Autorit nagu polekski. Sellele viitab vastanute väide, et
uudised on igal pool ühesugused. Lisaks sellele jääb reaalne
uudistetegija tihti peale auditooriumi eest varju, näiteks insti-
tutsiooni nime taha. Teadmatus uudiste tegija kui reaalse ini-
mese suhtes väljendub näiteks sellises ütluses: *"Aga ma ju ei
tea, ma tean ainult seda, kes need uudised ette loeb, ma ei tea,
kes need uudised teeb."*

Üks vastanu tõi välja, et igal pool on samad BNSi uudised.
Teine ütles, et Postimehes ja raadios on samad uudised.

Autori kadumise üks põhjus on ilmselt uudiste "lähipaist-
vuses" ehk neutraalses stiilis, mis loob mulje, et autori isiksus
on tekstist väljas: *"Ma saan sealt nagu fakte ilma hinnangu teta.
[—] mingi hinnanguiline moment võib ka tekkida juurde, aga
uudis ei tohiks seda sisaldada vist minu meelest."*

Samas on vastanutel välja kujunenud kindlad uudisteka-
nalid, mida nad jälgivad – enamasti ei oska nad aga oma valikut
põhjendada.

Ilmselt ei ole uudiste autor lugejate jaoks tähtis, sest nende jaoks on autorluse aspekt läbi mõtlemata ja sõnastamata. Kõik vastanud rõhutasid, et neid huvitab see, millest uudis on, mitte uudistekst ega selle autor.

Uudisväärtuslikkuse kriteeriumid

Küsimusele, kas uudistesaatel on alati kindel ülesehitus, vastasid uudistetoimetajad üldjuhul jaatavalt. Uudised on tähtsuse järjekorras. Uudisväärtuslikkuse kriteeriumidena nimetasid toimetajad 1) xokeerivust, 2) sotsiaalset mõjukust, 3) prominentsust, 4) värskust, 5) aktuaalsust, 6) mõjukust sihtauditooriumi jaoks, 7) päevakajalisust, 8) positiivsust, 9) sihtauditooriumi huvi, 10) tarvitamisväärtust, kasulikkust kuulaja jaoks, 11) huvitavust.

Uudisväärtuslikkuse kriteeriumid olid erinevates jaamades erinevad, sõltuvalt jaama formaadist. Näiteks raadiojaama Sky Plus uudistetoimetaja loetles uudiskriteeriume sellises tähtsuse järjekorras: šokeerivus (*“peab piisavalt alustalasid raputama”*), prominentsus, värskus, aktuaalsus, sotsiaalne mõjukus. Tartu Raadios oli esiplaanil sotsiaalne mõjukus, värskus ja positiivsus, Uudisteraadios sihtauditooriumi huvi, V6s mõjukus sihtauditooriumi jaoks, Nõmme Raadios kasulikkus kuulaja jaoks, Sky Raadios huvitavus.

Kõik uudistetoimetajad ütlesid, et ülesehitusprintsipi võib vajadusel rikkuda. Vajaduse üle otsustab uudistetoimetaja.

Kuidas kujuneb eelpool nimetatud tähtsuse järjekord? Otsustab toimetaja. Mõnel juhul lähtub ta sõnastatud uudisväärtuslikkuse kriteeriumidest, mõnel juhul mitte. Viru raadio uudistetoimetaja ütles, et tema valib intuitsiooni järgi, mis tundub päevakajaline olevat, ja õhtul võrdleb oma otsuseid mõnikord teleuudistega – vaatab, kas läks täppi. Nõmme Raadio direktor ütles: *“Uudised on need, mida meie peame uudisteks, ja loodetavasti leiab iga kuulaja uudiste hulgast vähemalt ühe uudise, mis talle korda läheb või meeldib.”*

Seega võib uudisväärtuslikkuse kriteeriume vaadelda kui kultuuriindikaatoreid, mis kujunevad ajakirjanike kollegiaalse professionaalse tegevuse käigus.

Võib oletada, et ajakirjanike kujundatud uudiste hierarhiad iseloomustavad mitte ainult ajakirjanikke, vaid ka uudiste auditooriumi ehk ühiskonda tervikuna. Ühesugust väärtustamist oletab ka Teun van Dijk, põhjendades nähtust, et uudiste diskursuses ajakirjanike poolt enam tähtsustatud uudised jäävad lugejatele paremini meelde. Selle põhjus võib van Dijki ar-

vates olla ka info organiseerituses (esimesena esitatud jäävad paremini meelde). Või mõlemas korraga. (van Dijk 1988: 170)

Objektiivsuse rituaal

Pealkirja "Objektiivsus kui strateegiline rituaal" kannab Gaye Tuchmani artikkel, milles ta analüüsib uudistetegijate objektiivsuse käsitlust (1972). Svennik Høyer kirjutab, et kasutades tagurpidi püramiidi mudelit, viidetega tunnistajatele, tsitaatidega autoriteetsetest allikatelt ja ekspertidelt, tõmbab ajakirjanik end tekstist välja ning vabastab end vastutusest uudiste sisu eest, kui mitte ka nende valiku ja esituse eest (1997: 72).

Van Dijk kirjutab uudiste diskursuse retoorikat iseloomustades, et uudistetegijate standardstrateegiad on

1) faktide rõhutamine (otsene sündmuse kirjeldamine, pealtnägijate tunnistused, teiste usaldusväärsete allikate tunnistused, täpsuse indikaatorid nagu numbrid, otsetsitaadid);

2) faktidevahelise range relatsioonilise struktuuri loomine (varasemate sündmuste mainimine tingimuste või põhjustena ja tulevaste ennustamine tagajärgedena, faktide asetamine tuntud situatsioonimudelitesse, püüe organiseerida fakte tuntud spetsiifilistesse struktuuridesse, näiteks narratiividesse);

3) info edastamine, millel on ka suhtumuslik ja emotsionaalne mõõde (emotsioone äratavad faktid jäävad paremini meelde, sündmuste tõepärasus suureneb, kui tsiteeritakse erinevaid arvamusi, kuigi üldiselt esmane tähelepanu pööratakse üldiselt ideoloogiliselt lähedastele) (van Dijk 1988: 84-85).

Kuidas meele küsitletud uudistetoimetajad kirjeldavad uudisteksti koostamist? Kuku Raadio uudistetoimetaja sõnul on nende raadios faktid ja kommentaarid uudistesaadetes eraldatud, samuti Uudisteraadios. Nõmme Raadio uudistetoimetaja sõnul on faktid ja kommentaarid lahus, raadio direktori arvates mitte: *"Fakti ja kommentaari ei hola selgelt lahus. Samas on selge peaga inimesel ikka asjad selgelt lahus."*

Tartu Raadios on faktid kommentaaridest programmitõhust sõnul lahus, uudistetoimetaja lelab samas, et ta ikka kommenteerib küll, kuigi uudistesaadetes üldjuhul kommentaare üldse pole. V6 uudistetoimetaja sõnul nende uudistes kommentaare pole.

Sky Plusi uudistetoimetaja tunnistab oma erapoolikut suhtumist: *"Uudistetoimetaja peaks kuuluma mõtlejate inimeste hulka, seega on tal oma maailmavaade ja mina loomulikult püüan sisse panna seda mõttesuunda, mida mina pooldan. Ja samas ebameeldivat halvustada."*

Eesti Raadio uudistetoimetaja: *"Need peavad olema selgelt lahus, et on tunda, et see on sinu enda suhtumine. Ma ei ütle nii, et seda suhtumist ei tohi välja näidata. Ja ma olen seda ise ka teinud. Aga ma ütleksin nii, et see suhtumine ei tohiks minna laheku vähemalt uudistetoimetuse, kui mitte raadio seisukohast."*

Seega peavad uudistetoimetajad enda kõrvale jätmist uudistekstist vähemal või rohkemal määral vajalikuks. Ja võimalikuks.

Uudistetoimetaja roll

Selle põhjal, kuidas uudistetoimetajad oma tegevust kirjeldavad, saab rääkida toimetamise kolmest aspektist: uudisteksti koostamine ja parandamine (mehhaaniline ja kiirelt õpitav), mulje loomine ning uudiszanris mõtlemine.

"Uudis ise on tähtsam kui toimetamine," ütles üks toimetaja. Uudis esimeses tähenduses on seega tähtsam kui uudistekst. Toimetamise all peab ta silmas lauseehituse parandamist: *"Otsene kõne, pikad ja lohisevad laused – need sisse ei tohi jääda. Aga uudis ise on tähtsam kui toimetamine. Kiirus ja tempo on kõige tähtsam, kui ei jõua toimetada, siis läheb toimetamata sisse. Minevikus oleme käigu pealt tõlkinud, see nõuab aga täieliku professionaalsust."*

Toimetamisprotsessiks nimetab ka teine toimetaja keeleliselt ja lauseehituselt ladusa kahelauselise uudisloo tegemist. Uudis peaks uudistetoimetajate sõnul olema lihtne, lühike, selge, asjalik ja konkreetne.

Teine asi, mida uudistetoimetaja teeb (seda toimetajad toimetamiseks ei nimeta), on mulje loomine, mis iseloomustab eelkõige uudiste esitamist. Sellepärast loetakse uudiseid suhteliselt kiiresti: *"...niikui tempo langeb, siis tundub, et see on jama, mida sa räägid, igav, mõtled ise välja uudiseid..."* Esiteks ei tohi uudiseid välja mõelda ja teiseks ei tohi jätta sellist muljet, nagu toimetaja seda teeks. Täpsuse taotlus – Sky Plusis algab uudistesaaade sekundipealt, kusjuures sekundeid jälgitakse satelliitkelladelt. Kuku Raadio uudistetoimetaja ütleb, et kuulaja peaks võtma uudiste esitamist rääkimise, mitte lugemiseks. Sel juhul on olemine ja näimine juba vastuolus: uudistetoimetaja loeb teksti maha, aga kuulaja võtab seda rääkimisena.

Ükski uudistetoimetaja ei räägi midagi uudistekstide struktuurist (siiski mainis Uudisteraadio programmidirektor, et uudised järgivad tagurpidi püramiidi skeemi). Ometi teevad uudistetoimetajad uudistekste, millel on kindel struktuur olemas. Ka need uudistekstid, mida uudistetoimetaja nimetab toi-

metamata tekstideks (sisaldavad otsesitaate ja muud taolist), on sellise struktuuriga. Järelikult mõtleb uudistetoimetaja uudisžanris – ise seda märkamata või seda tähtsaks pidamata.

Uudistetoimetajate nõudmised oma professionile

Milliseid nõudmisi uudistetoimetajad ise oma professionile esitavad?

Kuku Raadio uudistetoimetaja: *"Esiteks on vaja teatavaid Jumala poolt loodud eeldusi: kõne, hää, väljendamisoskus. Teiseks, ajud. Kogu asjandusest peab suutma enda jaoks midagi välja lugeda ja mõnikord ka ridade vahelt lugeda. Kolmandaks peab aru saama, mis asi on raadio. Päev ei alga kell 9 ja ei lõpe kell 17, lõunavaheajaga kell 13-14, kohustuslike puhkepausidega iga 15 minuti järel. Kui uudis tuleb ka pool 2 õösel, siis tuleb see kohe ära tuua. Aeglane ei tohi olla, uudistetoimetaja töö on kiire, pikalt mõtlemiseks aega ei jää. Teine tüüp, kes meile ei sobi, on sigatimesed. Need on inimesed, kes ärkavad liiga hilja, kes ei käivitu hommikul kell 6. Tuleb ja loeb mehaaniliselt midagi ära, aga ta ei mõtle sellele."*

Tartu Raadio uudistetoimetaja: *"Diktori (toimetaja) puhul on kõige tähtsam küpsus, teda peab saama usaldada. Nii nagu meie jaam, peab ka uudistetegija olema igapidi küps. Ei tohi lugemisel rabistada, hää peab olema kindel, selge, rahulik. Peab hoidma kindlat rütmija tooni, soliidset peab lugema. Uudistetoimetajal peab olema raadio jaoks oluline töövahend, hää. Oluline kriteerium on uudistest arusaamine. Muidugi on toimetajate vahel suured erinevused, kes loeb kiiremini, kes aeglasemalt, tähtis on, et rütmiline liigestus oleks sama. Tekst peab olema kuula- ja jaoks haaratav."*

V6 uudistetoimetaja peab diktori (toimetaja) juures oluliseks head diktsiooni, meeldivat häält ja arusaadavat uudiste lugemist. Lisaks sellele peab ta jaama formaadiga sobima: *"Meie raadios siis konkreetne ja asjalik."* Easy FMi direktress: *"See tähendab, et kui muusika formaat on pehme ja mahe, siis ei saa tema hää olla ratuv ja selline äkiline."*

ER uudistetoimetaja arvab, et diktor (toimetaja) ei tohi olla rabe: *"Hää peab sisaldama usaldust. Ta peab olema vaba – hoolimata lugemisest peab jätma mulje, et räägib peast. Hää on ikka üsna oluline – ei tohi olla nii, et inimene ei kuula uudist ja hakkab seda häält kuulama."*

Sky Raadio uudistetoimetaja: *"Diktort (toimetaja) hää peab meeldiv olema... Isegi pole tähtis, et ta oleks meeldiv, tähtis on, et poleks ebameeldiv, võib olla keskmine."*

Uudisteraadio programmidirektor eelistab toimetajad, kes "unustab oma igapäevased mured ära, ei emotsioonitse ja on ise huvitatud sellest, millest ta räägib."

Selle poolest, milline haridus uudistetoimetajal peaks olema, erinevad toimetajate vastused tugevalt – alates sellest, et mingit haridust pole vaja, kuni selleni, et vajalik on kõrgharidus, soovitatavalt ajakirjanduslik kõrgharidus.

Uudistetoimetajalt oodatakse seega tarkust, asjadest arusaamist ja küpsust ning samal ajal seda, et tema isik muutuks "nähtamatuks": "[taustamuusikat kasutame sellepärast, et] kuulajal on kergem rütmis püsida ning ...iseennast kaotada, kaovad enda taust ja enda elatud elu." Seega on uudistetoimetajal nagu kaks ülesannet: mõelda-mõista ja siis see unustada; tekst valmis mõelda ja siis ennast sealt välja tõmmata.

Kokkuvõte

Juhan Peegel kirjutab, et kogu žurnalistikateooria ja praktika keerleb kolmnurga objekt-autor-lugeja ümber. Autori küsimus on Pegli järgi, kes kirjutab ja kuidas ta seda teeb. Ajakirjandus sõltub sellest, milline on ajakirjaniku või kirjasatja ettevalmistatus ja andekus, tema maailmavaade, ellusuhtumine, nägemis-, analüüsi- ja sünteesivõime, eruditsioon, ajakirjanduslik meisterlikkus (Peegel 1968: 87).

Ajakirjaniku isiksus ja haritus on määrava tähtsusega ka praegu ja küllap ka uudiste kirjutamisel.

Uudiste kirjeldustest ilmneb, et uudiste lugejad, kuulajad ja vaatajad ei märka eriti uudiste autorit. Üks põhjus on ilmselt see, et uudiste tegija ei ole auditooriumi poolt vaadatuna mitte konkreetne isik, vaid institutsioon. Teiseks on uudised petlikult "lähipaistvad" – faktide ja hinnangute lahusus, suhteliselt isikupäratu stiil ja nii edasi. "Lähipaistvuse" petlikkus ilmneb, kui lugeda, kuidas uudiste tegijad ennast tekstist välja tõmbavad. Selgub, et selleks, et olla nagu eikeegi, on alguses vaja siiski keegi olla, et oleks, mida ja kust välja võtta. Teisiti öeldes on kõneleja seisukoht uudistekstis peidetud.

Uudistetoimetaja otsustab, milline on uudistekst, järelikult on tema roll kõneleja positsiooni kujunemisel määrav – sõltuvalt oma teadmistest, oskustest ja maailmavaatest ta kas kujundab selle ise või lubab teistel kujundada.

Maarja Lõhmus jagab raamatus "Toimetamine: kas looming või tsensuur" toimetajad manipuleerijateks ja kriitilis-analüüsijateks (1999: 108). Hilisemas artiklis (2000) on ta liigitust täiendanud manipuleeritava toimetaja ja kõrvalejääjaga (ei

taha või ei suuda kohaneda muutuvate keskkonnatingimuste ja ootustega). Kindlasti saab nende kategooriate alusel liigitada ka uudistetoimetajaid.

Et ajakirjanduspilt kujuneb ajakirjanike kollegiaalse professionaalse tegevuse käigus, nagu selgus ka eelpool, siis sõltub üldine pilt sellest, mis tüüpi ajakirjanikud domineerivad.

Kirjandus

- Høyer, S. (1997). Why study journalistic genres? Rmt: Koivisto, Juha, Lauk, Epp (toim) *Journalism at the Crossroads*. Tartu: Tartu University Press.
- Lõhmus, M. (1999). *Toimetamine: kas looming või tsensuur*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Peegel, J. (1968). Ajalehežanrid. Kogumik *Ajaleht*. Tartu: Perioodika.
- Lõhmus, M. (2000). Staging the journalism: professional identity and roles of journalists/editors in context of social changes. Käsikiri artikliks.
- Tuchman, G. (1972). Objectivity as strategic ritual: An examination of newsmen's notions of objectivity. *American Journal of Sociology*, 77, 660-670.
- van Dijk, T. A. (1988). *News as discourse*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.